ego

Parapsychologie

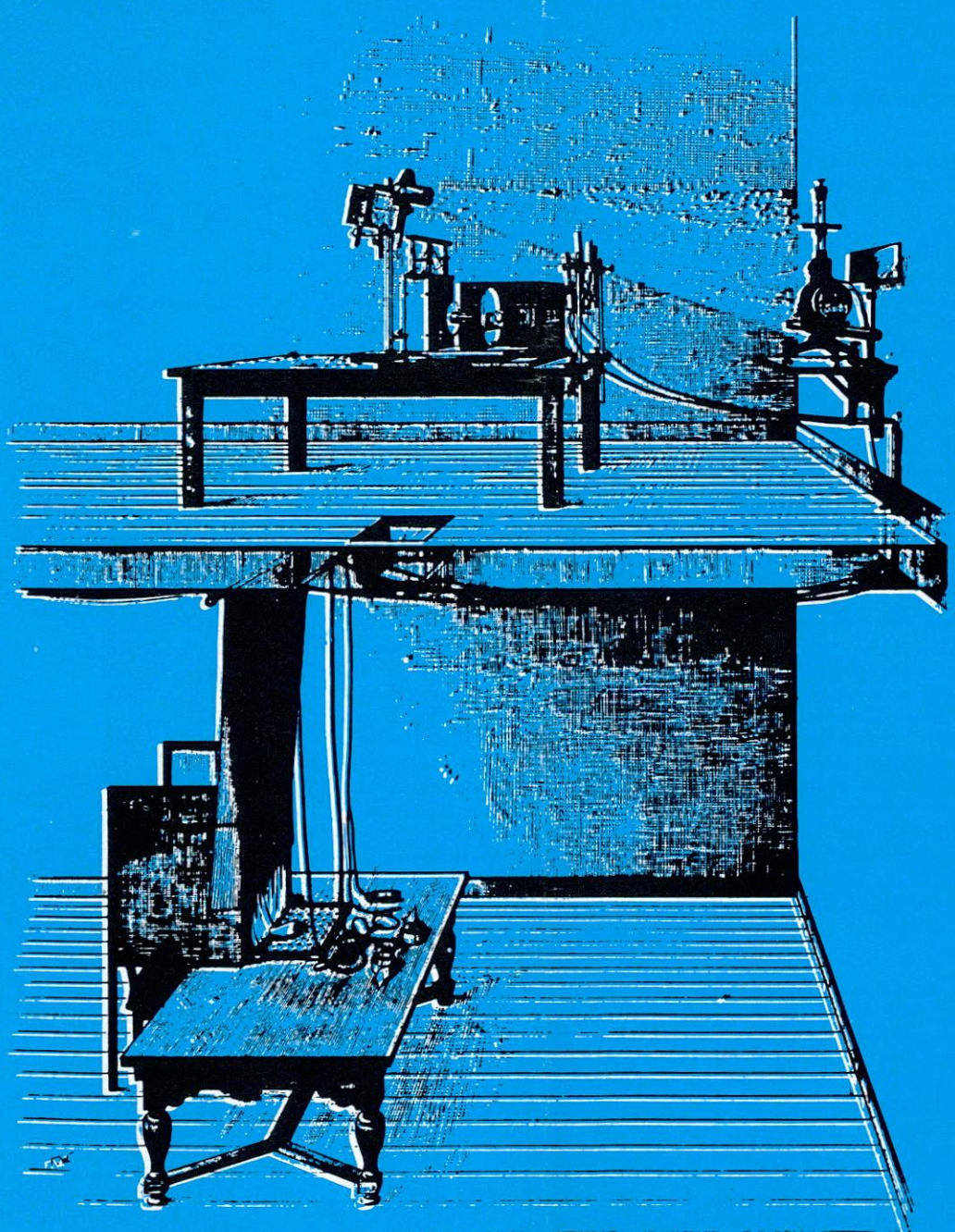

Parapsychologie

Evenals vorig jaar een extra-nummer van ons blad. Toen ging het over drugs, nu over parapsychologie.
De wens tot beide onderwerpen is voortgekomen uit de kring van militairen die deelnemen aan de humanistische geestelijke verzorging en zij behoren dus zonder twijfel tot de onderwerpen die jonge mensen van vandaag interesseren.
Wij zijn daarom blij dat we ook dit keer er weer in zijn geslaagd aan de wensen van genoemde militairen te voldoen.
Dat het deze keer bijzonder moeilijk zou zijn om ons van deskundige medewerking te verzekeren was ons van het begin af aan duidelijk. De kring van werkelijk deskundigen op dit gebied is bijzonder klein en wij wilden beslist niet terecht komen in allerlei mystiekerige beschouwingen; wat we zouden brengen zou de toets van de wetenschappelijke kritiek moeten kunnen doorstaan.

De lezers zullen dan ook onze blijde verrassing begrijpen toen we er in slaagden niemand minder dan prof. dr. W. H. C. Tenhaeff bereid te vinden dit nummer voor ons te verzorgen. Alle artikelen zijn van zijn hand, wat een garantie biedt voor de zuiver wetenschappelijke benadering van het onderwerp en bovendien tot gevolg heeft dat de verschillende deel-onderwerpen vanuit één visie zijn behandeld. Prof. dr. W. H. C. Tenhaeff is sinds jaar en dag directeur van het Parapsychologisch Instituut aan de Universiteit van Utrecht, hij heeft bijzonder veel onderzoek op zijn werkterrein verricht en de resultaten daarvan heeft hij in een aantal boeken verwerkt. Al doende is hij in de loop der jaren geworden tot de belangrijkste man op dit terrein in Nederland en heeft hij zich bovendien internationale vermaardheid verworven.
Wie beter dan hij had de verantwoordelijkheid voor dit nummer op zich kunnen nemen! We zijn dan ook bijzonder dankbaar dat het vandaag nog mogelijk is gebleken dat zo'n belangrijk wetenschappelijk man zich de tijd en moeite wil getroosten om aan een eenvoudig tijdschrift dat toch voornamelijk door jonge mensen wordt gelezen zijn medewerking te verlenen.

Natuurlijk heeft dat voor dit nummer ook bepaalde gevolgen gehad. Prof. Tenhaeff weet op een bijzonder boeiende wijze te vertellen over de verschillende terreinen van de parapsychologie maar hij doet dat uiteraard als vakman en gebruikt daarbij ook de termen die in zijn vak gewoon zijn. Wel, wie wat van de parapsychologie wil weten moet dan ook maar kennis maken met deze termen. Toch kan dat voor de leek wel enige moeilijkheden meebrengen en wij hebben prof. Tenhaeff daarom gevraagd een verklarende woordenlijst te willen maken van alle „moeilijke" woorden die in zijn artikel voorkomen. Dat hij daartoe ook nog bereid was, was eigenlijk meer dan wij verwachtten maar we zijn er wel blij om. Deze verklarende woordenlijst vindt de lezer nu dus helemaal achterin dit nummer; als hij ergens, al lezende, met een woord in de knoop komt behoeft hij dus slechts even deze, alfabetische, woordenlijst op te slaan.

Het bleek ook moeilijk om aan goed illustratie-materiaal voor dit nummer te komen, vooral ook omdat prof. Tenhaeff, overigens volkomen terecht, de eis stelde dat ook dat aan wetenschappelijke normen zou moeten voldoen. Geen wazige, romantische plaatjes dus.
We zijn verheugd ook op dit gebied tot een uitstekende bron te hebben kunnen doordringen. Het grootste deel van de illustraties is afkomstig uit het archief van het tijdschrift „Bres" dat ook op het terrein van de parapsychologie vaak artikelen plaatst. Mej. Alexandra Gabrielli, van de redactie van Bres, is zo vriendelijk geweest om ons het materiaal beschikbaar te stellen. Ook haar zijn we dus dank verschuldigd.
En zo is dit nummer over de parapsychologie er dus!
We hopen dat het bij de lezers belangstelling zal wekken voor dit boeiende terrein van de wetenschap. **Red.**

ego

Maandblad van de humanistische geestelijke verzorging voor militairen

Nr. 11 — november 1972
11de jaargang

Redacteur: H. Lips,
Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstr. 84,
Driebergen
telefoon 03438 — 2878

Vaste medewerkers:

Jan Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Dick Zaal

Abonnementsprijs *f* 6,— per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen
Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat:

Proefopstelling zoals deze in 1920 door prof. Heymans bij het onderzoek naar de overdracht van motorische voorstellingen langs telepathische weg gebruikt werd.

Het ontstaan van het parapsychologisch onderzoek

Onder parapsychologie hebben wij te verstaan die zijtak van de empirische psychologie welke als object van studie heeft de paranormale verschijnselen. Aan deze verschijnselen liggen vermogens van algemeen menselijke aard ten grondslag en het is uit dien hoofde begrijpelijk, dat wij door de eeuwen heen van deze verschijnselen melding gemaakt vinden.

Zo lezen wij b.v. in I Samuel 9 dat Saul door zijn vader werd uitgezonden om enige ezelinnen, die weggelopen waren, terug te brengen. Toen hij er niet in slaagde de zoekgeraakte dieren op te sporen wendde hij zich, op aanraden van zijn knecht, tot de „ziener" Samuel. Deze wist hem te vertellen, dat de dieren inmiddels reeds gevonden waren. Bij thuiskomst bleek de ziener gelijk te hebben gehad. Zoals nog nader zal blijken kennen wij in onze dagen tal van dergelijke, goed gedocumenteerde gevallen door bestudeerders van paranormale verschijnselen bijeengebracht en als gevallen van buitenzintuigelijke waarneming of paragnosie aangemerkt.
In het tweede boek der Koningen, hoofdstuk V treffen wij eveneens een geval van hetgeen men thans wel helderziendheid pleegt te noemen aan. Het betreft Eliza, die op paranormale wijze vermocht te „zien" dat zijn knecht de Syriër Naïman geld afhandig zocht te maken.
Niet alleen in de bijbel vinden wij van dergelijke gevallen melding gemaakt maar ook in de geschriften van Griekse en Romeinse auteurs. Zo bericht b.v. Eunapius dat Sosipatra, tijdens een voordracht welke zij in een kring van wijsgerig geïnteresseerden hield, plotseling in een visioenaire toestand geraakte en op paranormale wijze getuige was van een ongeval, dat een van haar bewonderaars op dat ogenblik trof. Een der talrijke pendanten van dit geval vinden wij bij François Valentyn, de bekende geschiedschrijver van de Oost-Indische Compagnie. Het betreft Joan Maetsuycker. Op 11.2.1662 droomde deze bewindsman te Batavia dat zijn vriend de Vlaming van Outshoorn met zijn schip met man en muis verging. Ontwaakt ontbood hij zijn geheimschrijver en dicteerde deze hetgeen hem overkomen was. Enkele dagen later stelde hij dit door hem ondertekende verslag van zijn slaapgezicht aan de Heren Zeventien met commentaar ter hand. Enige maanden later kwam er bericht van het eiland Mauritius waaruit bleek, dat Maetsuycker op paranormale wijze de ondergang van het schip 't Hof van Holland, dat onder bevel had gestaan van de Vlaming van Outshoorn, in zijn droom had geschouwd. Het door hem aan de Heren Zeventien ter hand gestelde document was daar als een bewijs dat Maetsuycker zich dit alles niet verbeeld kon hebben.
Wat de telepathie (= de overdracht van bewustzijnsinhouden langs andere weg dan die der normale zintuigelijke kanalen) betreft: ook dit verschijnsel was reeds in de oudheid bekend, zoals ons o.m. blijkt uit de geschriften van Stoïcijnse auteurs. De geschiedenis kent talloze verhalen van verschijningen waaraan, naar wij thans weten, een onbewuste en ongewilde telepathische beïnvloeding van de zijde van een in stervensnood verkerend mens ten grondslag lag. Zo weten wij b.v. van de beroemde Italiaanse dichter Petrarca (14de eeuw) dat op het ogenblik, waarop zijn vriendin Laura te Avignon als slachtoffer van de pest overleed, hij, honderden mijlen van haar verwijderd, een verschijning van haar kreeg. Dergelijke gevallen van z.g. crisistelepathie doen zich ook in onze dagen bij herhaling voor, zoals ons uit de vakliteratuur blijkt. Vergelijkend onderzoek wijst uit, dat deze telepathische verschijnselen (gelijk ook de overige paragnostische verschijnselen) in de loop der eeuwen zichzelf volkomen gelijk gebleven zijn, een feit, waarop overigens reeds in 1681 door de Engelse theoloog J. Ganvil (een der vele voorlopers der hedendaagse parapsychologen) werd gewezen.
Ook voorspellende dromen en daaraan verwante verschijnselen zijn de eeuwen door opgemerkt. In de bijbel is daar reeds sprake van. Dat Shakespeare met de voorschouw bekend was weet een ieder die enigermate in zijn geschriften geörienteerd is. De Duitse filosoof A. Schopenhauer heeft veel aandacht aan het vooruitzien geschonken en het verschijnsel in zijn filosofische beschouwingen verwerkt. Ook de psycho- of telekinetische verschijnselen (verplaatsing van voorwerpen op paranormale wijze) zijn reeds in de oudheid opgemerkt.
Ofschoon er reeds in vroegere eeuwen geleerden zijn geweest die niet alleen bekend waren met het voorkomen van de hier genoemde verschijnselen maar tevens een wetenschappelijk onderzoek daarvan bepleit hebben valt gemakkelijk aan te tonen. Een van hen is Bacon van Verulam (1561-1626), die men wel de vader der natuurwetenschappen heeft genoemd. Hij was een voorstander van de toepassing van de methode der inductie in de wetenschap en wilde ook langs inductieve weg (d.i. door het verzamelen van goed geconstateerde feiten tot het ontdekken van wetmatigheden te komen) de thans als paranormaal aangemerkte verschijnselen bestuderen. Aanleiding

Arthur Schopenhauer (1788-1860)

Het ontstaan van parapsychologisch onderzoek

hiertoe was het feit, dat hij zowel bij zichzelf, als bij enkele zijner bekenden gevallen van telepathie en voorschouw had waargenomen die het verlangen bij hem hadden doen opkomen, tot een systematisch wetenschappelijk onderzoek van deze verschijnselen over te gaan. Het moest helaas bij dit voornemen blijven omdat er in zijn dagen nog van geen experimentele (empirische) psychologie sprake was, hetgeen betekent, dat de voorwaarden tot de ontwikkeling van het parapsychologisch onderzoek nog niet geschapen waren.

Wanneer wij een ogenblik aandacht schenken aan de verklaringen die men eertijds aan de thans als paranormaal aangemerkte verschijnselen heeft gegeven dan blijkt, dat in de middeleeuwen slechts weinigen tot het inzicht waren gekomen dat wij hier met verschijnselen te doen hebben waaraan vermogens van algemeen menselijke aard ten grondslag liggen. Anders gezegd: slechts weinigen vermochten in te zien, dat alle mensen van nature over paranormale vermogens beschikken.

Eeuwenlang is de Christelijke kerk opgetreden als censor voor een groot deel van die verschijnselen, welke in onze dagen het object van studie van de parapsychologie uitmaken. Eeuwenlang heeft men de paranormale verschijnselen door een theologische bril trachten te bezien hetgeen betekent, dat men eeuwenlang de mening was toegedaan dat de paranormale verschijnselen wonderen (= bovennatuurlijke verschijnselen) zijn, die eensdeels door God en zijn engelen bewerkstelligd werden en anderdeels door de duivel en zijn trawanten. Bij de als vroom aangemerkte paranormaal begaafden sprak men dan overwegend van „goddelijke" vermogens. Paranormaal begaafden met ketterse denkbeelden liepen gevaar door de inquisitie als heksen en tovenaars te worden vervolgd en op een gruwelijke wijze ter dood te worden gebracht. Dat men in deze vaak zeer willekeurig te werk ging bewijst o.m. het geval van de paragnostische begaafde Jeanne d'Arc die, enkele eeuwen nadat zij als heks verbrand was, heilig werd verklaard.

Als reactie op dit alles zien wij in de achttiende eeuw, onder invloed van het opkomend rationalisme, bij velen de geneigdheid ontstaan het voorkomen van paranormale verschijnselen zonder voorafgaand onderzoek (a priori) te ontkennen en het geloof daaraan als bij- en wangeloof aan te merken. Goethe is een dergenen geweest die zijn stem tegen dit wetenschappelijk onaanvaardbare **on**geloof verhief.

In de tweede helft der vorige eeuw begon de psychologie zich los te maken uit de greep van de wijsbegeerte en de theologie, die haar eeuwenlang omkneld had. Enige tientallen jaren geraakte zij in de greep van de fysiologie. Maar ook daaruit wist zij zich te bevrijden, waarna zij zich begon te ontwikkelen tot een zelfstandige wetenschap met eigen methoden, begrippen en hypothesen. Aanvankelijk stond in het centrum van de belangstelling van de experimenterende psycholoog het bewustzijnsleven van de normale, volwassen cultuurmens. Langzamerhand ontstond in het kamp der psychologen de specialisatie waardoor zich allerlei zijtakken (dierpsychologie, kinderpsychologie, forensische psychologie, differentiële psychologie enz.) begonnen te ontwikkelen. Een dezer zijtakken is nu de parapsychologie, die, zoals wij zagen, de paranormale verschijnselen tot object van studie heeft. Met het voorvoegsel para, dat wij ook elders gebruiken (paramedisch, paramilitair, para-universitair enz.), wil men aangeven, dat wij hier met een grensgebied der psychologie te doen hebben.

In 1882 werd in Engeland de Society for Psychical Research gesticht, het eerste wetenschappelijke genootschap dat zich tot doel ging stellen het **systematisch** wetenschappelijk onderzoek der paranormale verschijnselen.

Het genootschap begon met een onderzoek in te stellen naar het voorkomen van spontane telepathie en helderziendheid waarbij men zich zowel van de historisch biografische methode bediende als van de enquête-methode. Door middel van de dagbladen plaatste men oproepen om gevallen van spontane paragnosie te melden. Weldra beschikte men over grote aantallen goed gedocumenteerde gevallen, waarna nieuwe enquêtes volgden. Ook maakte men een begin met experimenteel onderzoek.

Weldra begon men ook in andere landen het parapsychologisch onderzoek ter hand te nemen. In Nederland gaf de toenmalige hoogleraar in de psychologie te Groningen (Dr. G. Heymans) de stoot tot de oprichting van een Studievereniging voor Parapsychologisch onderzoek, een genootschap dat in ons land belangrijk baanbrekend werk heeft verricht dat er toe geleid heeft, dat de parapsychologie in Nederlandse universitaire kringen als een zijtak van de psychologie erkend werd en dat Nederland thans over een leerstoel in de parapsychologie beschikt waaraan een instituut verbonden is: het Parapsychologisch Instituut der Rijks-universiteit Utrecht.

Ook in andere landen beschikt men thans over academische centra waarin men zich met parapsychologisch onderzoek bezighoudt.

Als psychologische discipline bedient de parapsychologie zich van de zelfde methoden als waarvan de andere psychologische wetenschappen zich bedienen. Van deze methoden noemden wij reeds de enquête-methode waarvan men zich in hoofdzaak bedient bij het onderzoek van spontane gevallen.

Hoe belangrijk dit onderzoek ook is, omdat wij hier met het verschijnsel in zijn meest natuurlijke en oorspronkelijke vorm te doen hebben, het moge duidelijk zijn, dat wij niet kunnen volstaan met het bijeen brengen van spontane gevallen maar wij dienen er naar te streven de paranormale verschijnselen onder experimentele omstandigheden te observeren. Zoals nog nader zal blijken bedient men zich daarbij zowel van de kwalitatieve als de kwantitatieve methode. Ook mogen wij niet verzuimen onze proefpersonen te ondervragen met betrekking tot de wijze waarop zij hun „indrukken" krijgen. Toepassing van de methode der zelfwaarneming of introspectie dient van groot belang te worden geacht. Wij moeten niet alleen nagaan **wat** onze proefpersonen „zien", „horen", „gevoelen" enz. maar we dienen ook te onderzoeken **hoe** dit „zien", „horen", „gevoelen" enz. plaatsvindt. Bij dit onderzoek blijkt ons o.m. dat wij bij onze proefpersonen zeer vaak van hallucinatieachtige verschijnselen moeten spreken die wij echter wel hebben te onderscheiden van de hallucinaties, waarmede wij bij geesteszieken te doen hebben. Wij zullen in het navolgende nog gelegenheid vinden hier nader op terug te komen.

Ofschoon elk mens van nature paragnostisch begaafd is houdt deze erkenning geenszins in dat deze vermogens zich bij alle mensen in gelijke mate openbaren. Er bestaan hier tussen de mensen verschillen van graduele (maar niet van principiële) aard, een onderwerp dat tot het gebied van de differentiële of speciale psychologie behoort. Tegenover hen die beweren dat zij nimmer iets van hun paranormale begaafdheid gemerkt hebben staan zij, die bij voortduring van deze begaafdheid blijk geven. Tussen deze beide uitersten staan dan diegenen die eens of meermalen in hun leven spontane paragnostische verschijnselen bij zichzelf hebben waargenomen en wier aantal, zoals uit de gehouden enquêtes gebleken is, vrij groot te noemen is.

Het feit dat er tussen de mensen in deze graduele verschillen bestaan heeft nu aanleiding gegeven om personen, wier begaafdheid zich op een boven de norm gelegen wijze openbaarde uitgebreid psychodiagnostisch te onderzoeken ten einde enig inzicht te verkrijgen in de persoonlijkheidsstructuur van de paragnostisch begaafde mens. In het parapsychologisch instituut der Utrechtse Universiteit zijn in de loop der jaren tal van paragnostisch begaafde personen met be-

hulp van karakterologische tests op hun persoonlijkheidsstructuur onderzocht. Daarbij bleek dat er een zekere verwantschap bestaat met personen, die over een dichterlijke aanleg beschikken. Dat dit reeds de oude Grieken bekend moet zijn geweest blijkt o.m. uit het feit, dat hun god Apollo niet alleen de god van de dichters maar ook die der zieners was. Kennelijk hadden zij reeds ontdekt dat vaak een positieve correlatie tussen zienerschap en dichterschap aanwezig is.

Behalve een psychodiagnostisch onderzoek stelden wij ook dieptepsychologische onderzoekingen in. Bij het publiek bestaat de onjuiste mening, dat een z.g. helderziende van alles moet kunnen zien. Uit de vragen die van de zijde van het publiek wel aan paragnostisch begaafde personen gesteld worden blijkt, dat zij deze vaak als „alziend" en „alwetend" beschouwen. Niets is minder waar dan dat. Onze onderzoekingen leidden tot de erkenning, dat wij bij het merendeel der paragnostisch begaafden zoiets als specialisaties aantreffen. Anders gezegd: dat bij hen speciale belangstellingssferen bestaan welke heel vaak met jeugdervaringen samenhangen. Zo vond ik b.v. een aantal jaren geleden een paragnostisch begaafde man die een bijzonder grote belangstelling bleek te vertonen voor alles wat met diefstalzaken te maken had en er bij herhaling in slaagde, juiste aanwijzingen te geven met betrekking tot dergelijke zaken. Dieptepsychologisch onderzoek wees uit, dat hij op zeventienjarige leeftijd door zijn vader ten onrechte van diefstal verdacht was, hetgeen hem een geweldige psychische schok had gegeven. In zijn paragnostische beelden openbaarde zich het streven onschuldig verdachten moeilijkheden te besparen door hun onschuld aan te tonen en de werkelijke daders aan te wijzen.

Bij een mijner andere proefpersonen constateerde ik een remming, wanneer men hem wel vragen met betrekking tot diefstalaangelegenheden zocht te stellen. Door een dieptepsychologische benadering gelukte het ons de oorzaak van deze remming op te sporen, die eveneens in een gebeurtenis uit de jeugd bleek te zijn gelegen.

Wij zullen op dit onderwerp nog nader terugkomen. Hier willen wij er slechts op wijzen, dat wij bij onze proefpersonen niet alleen hebben na te gaan hetgeen zij wensen te „zien" maar ook hetgeen zij **niet** wensen te „zien". Anders gezegd: hetgeen zij verdringen. Men mag uit dit alles concluderen dat wij nimmer volstaan kunnen met alleen maar de verschijnselen te bestuderen die onze proefpersonen produceren, maar dat het mede tot onze taak behoort de persoonlijkheidsstructuur te onderzoeken van de personen, die deze verschijnselen produceren. Persoon en verschijnsel vormen een eenheid, een totaliteit. Wij kunnen hier een parallel trekken met b.v. de psychiatrie. Een eeuw geleden meenden de psychiaters te kunnen volstaan met uitsluitend de ziekte te bestuderen. Dit eenzijdige standpunt heeft men reeds lang verlaten. Jaspers en anderen stelden zich tot taak, een antropologische psychiatrie op te bouwen waarbij mens en ziekte als een onverbrekelijke totaliteit worden gezien. Naar het model van deze antropologische psychiatrie bouwen wij thans een antropologische parapsychologie op.

Stellen wij de vraag wat het parapsychologisch onderzoek, gelijk dit thans in verschillende delen van de wereld in academische centra wordt beoefend heeft opgeleverd, dan komen wij allereerst tot de erkenning, dat in onze dagen aan het bestaan van telepathie en helderziendheid in ruimte en tijd niet langer getwijfeld kan worden. Hetzelfde geldt met betrekking tot de verschijnselen van psychokinese, waaraan wij in deze artikelenreeks ook aandacht zullen schenken.

Wat kan dit alles anders betekenen dan dat het parapsychologisch onderzoek ons belangrijke bijdragen kan leveren tot de menskunde. De parapsychologie is een zeer belangrijke antropologische wetenschap.

Men dient bij dit alles te bedenken dat van alle raadselen, waarvoor de denkende mens van de aanvang af geplaatst is (en nog steeds geplaatst wordt) dat van de mens nog steeds het grootste is. Velen onzer zijn geneigd, geïmponeerd als zij zijn door de geweldige vorderingen van de toegepaste natuurwetenschap die ons o.m. in staat stelden enkele mensen reizen naar de maan te laten ondernemen, dit te vergeten. Maar dat is zeker niet juist. Wij dienen niet alleen onze blik naar **buiten** te richten en behalve onze aarde ook andere planeten te verkennen. Wij behoren onze blik ook naar **binnen** te richten en onze eigen binnenwereld te verkennen. Daarbij zal ons blijken, dat de mens een oneindig gecompliceerd wezen is, veel gecompliceerder dan men ooit heeft kunnen vermoeden.

Boven de tempel van het orakel van Delphi stonden de woorden: Ken U Zelven. Deze opdracht geldt ook voor de mens van onze dagen. Het parapsychologisch onderzoek levert ongemeen belangrijke bijdragen tot dit Ken U Zelven. De wijsgerige bezinning op de feiten, welke het parapsychologisch onderzoek ons levert, opent nieuwe vergezichten. Verschillende filosofen, waaronder H. Bergson, H. Driesch en Gabriel Marcel hebben op de grote betekenis van de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek voor onze mens- en wereldbeschouwing gewezen. Ook wij zullen hier enige aandacht aan schenken.

Hierboven: de oprichters van het eerste Russische Universiteitslaboratorium voor parapsychologisch onderzoek te Leningrad. Derde van links: Professor L. L. Wassiliew, met naast hem (vierde van links) zijn opvolger Professor P. I. Goeljajew.

Telepathie

Een mijner bekenden, een zenuwarts, deelde mij enige tijd geleden mede, dat hij een lezing te Londen had gehouden. Op zekere avond van zijn kort verblijf in genoemde stad had hij een emotionerende ervaring op zijn hotelkamer daar hij een ogenblik in de mening verkeerde, dat zijn koffer gestolen was, hetgeen enige consternatie verwekt had. Toen hij naar zijn woonplaats teruggekeerd was en de analyse van een zijner patiënten vervolgde, bleek deze in de nacht, volgende op de avond waarop de medicus zijn emotionerende ervaring had, gedroomd te hebben, dat zijn arts wanhopig naar een koffer gezocht had.

Wij hebben hier wel met een van die talloze gevallen van spontane telepathie te doen waarvan wij door de eeuwen heen melding gemaakt vinden. Het feit dat de arts geëmotioneerd was en de patiënt gevoelsmatig aan hem was gebonden dient als een begunstigende omstandigheid te worden aangemerkt voor deze ongewild en onbewust tot stand gekomen relatie. Ook de slaaptoestand van de patiënt dient hier als een begunstigende omstandigheid te worden aangemerkt. Ik spreek hier van een begunstigende omstandigheid daar de ervaring ons leert, dat men ook in waaktoestand blijk kan geven van het ondergaan van een telepatische beïnvloeding. Een willekeurig gekozen voorbeeld hiervan is het navolgende.

Het betreft de heer E. die op zekere dag, toen hij in Indonesië als soldaat op wacht stond (het was in de jaren dat Nederland een politiële actie in Indonesië voerde) plotseling zijn vader zag verschijnen met de duidelijkheid van een eidetisch beeld. Ofschoon de berichtgever zich er bewust van was, dat zijn vader niet „echt" aanwezig was en dat hij dus met een hallucinatie-achtig verschijnsel te doen had, ging deze ervaring nochtans bij hem gepaard met het zich ervan bewust worden, dat er iets met zijn vader gebeurd moest zijn. Toen hij afgelost was stelde hij enkele zijner kameraden van zijn singuliere ervaring in kennis waarbij hij opmerkte, dat hij nog kortgeleden bericht van thuis had ontvangen dat daar alles wel was. Kort daarop kreeg hij een telegram uit Nederland dat hem berichtte, dat zijn vader geheel onverwacht een hartaanval had gekregen en daaraan, enkele uren later, in een ziekenhuis was overleden. Het tijdstip van overlijden stemde nagenoeg overeen met dat waarop hij zijn vader had zien verschijnen.

Een soortgelijk geval, met dat verschil dat de „hallucinatie" hier van auditieve (en niet, gelijk die van de vorige berichtgever, van visuele aard) was, berichtte mij mevr. B. Op zeker dag, toen zij in haar huiskamer te Dordrecht enig huishoudelijk werk verrichtte, was het haar een ogenblik te moede als „hoorde" zij de stem van haar zoon, die in een bedrijf in Borneo werkzaam was, die tot haar zeide: „Moeder, nu kan ik niet meer lopen." Een ingesteld onderzoek wees uit, dat de jonge man op dat ogenblik door een insect gebeten was, vergiftigingsverschijnselen vertoonde die een verlamming tot gevolg hadden en naar een ziekenhuis werd overgebracht.

Zij, die bekend zijn met de parapsychologische vakliteratuur weten, dat men thans in tal van landen uitgebreide verzamelingen van dergelijke gevallen heeft aangelegd en dat men door onderlinge vergelijking van deze gevallen er in geslaagd is, een aantal wetmatigheden op te sporen waaraan deze verschijnselen onderworpen zijn, waardoor wij meer inzicht hebben verkregen in het wezen van het verschijnsel dat wij sinds 1882 kennen onder de naam van telepathie (tele = ver en pathos = aandoening) maar dat reeds in de oudheid werd opgemerkt en beschreven.

Stel dat ik op mijn schrijftafel een stuk steen heb liggen dat ik eens bij gelegenheid van een reis heb opgeraapt op een plek, die mij door haar natuurschoon ontroerde en dat dit „aandenken" mij thans als pressepapier dient. Wanneer ik deze steen zie, of in mijn handen neem, doemen de herinneringen aan deze reis in mij op en als ik een mens ben met een ongemeen levendig en aanschouwelijk voorstellingsvermogen (anders gezegd: wanneer ik eidetisch begaafd ben) trekken allerlei beelden (pseudo-hallucinaties) aan mijn geestesoog voorbij. Ik „zie" dan in mijn verbeelding niet alleen de plek waar de steen lag, maar ook allerlei „dingen" die daaraan geassocieerd zijn waaronder b.v. de hotelkamer, waarin de koffer stond waarin ik de steen opborg.

Wij weten dat wij ons ook zonder de steen dit alles her-inneren kunnen. De steen is slechts een hulpmiddel en vervult dezelfde rol als de knoop die ik in mijn zakdoek legde, om mij er aan te herinneren dat ik vanavond nog een bepaalde persoon, met wie ik een afspraak maakte, moet opbellen.

Stel nu dat ik deze steen ter hand stel aan een persoon, die als een paragnost bekend staat (anders gezegd: van wie bekend is dat zijn paragnostische begaafdheid zich bij hem op een boven de norm gelegen wijze openbaart) dan kan het gebeuren, dat deze man of vrouw allerlei „beelden" aan zijn geestesoog voorbij ziet trekken, die betrekking hebben op **mijn** herinneringen met betrekking tot **mijn** reis. Dat hij b.v. de hotelkamer vermag te beschrijven waarin mijn koffer stond, en de hotelgast met wie ik wel wandelingen maakte en gesprekken voerde. Dit zal dan voor mij aanleiding zijn te zeggen, dat deze paragnost innert hetgeen ik mij her of opnieuw innerde. Anders gezegd: dan zal dit voor mij aanleiding zijn te zeggen dat deze paragnostisch begaafde mens met mij in telepathische relatie staat.

Wanneer wij dieper op dit verschijnsel ingaan en naar de wetmatigheden zoeken die er aan ten grondslag liggen, en de omstandigheden welke het optreden van het verschijnsel bevorderen, dan zullen wij al spoedig tot de ontdekking komen, dat de telepathie (het „inneren") aan dezelfde wetmatigheid onderworpen is als het her- of opnieuw inneren. Het feit dat ons, zoals proefnemingen op het gebied van de telepathie en daaraan verwante verschijnselen ons leren, „gedachten" kunnen „invallen" welke uit het bewustzijn (en onderbewustzijn) van een ander mens afkomstig zijn bewijst dat wij als mens niet zo'n afgesloten geheel vormen als we geneigd zijn te menen, een onderwerp waarop wij nog nader terugkomen.

De paragnostisch begaafde mensen, die zich van voorwerpen (z.g. inductoren) als hulpmiddelen bedienen, noemt men wel psychoscopisten. Eertijds noemde men hen wel psychometristen, een woord, waarvan sommigen zich thans ook nog wel bedienen, ofschoon het onjuist geacht moet worden. Deze psychoscopisten stellen ons nu in staat spontane gevallen te provoceren hetgeen betekent, dat zij ons in staat stellen het verschijnsel telepathie onder experimentele omstandigheden te observeren. Dat dit van groot belang is moge duidelijk zijn. Het onderzoek van spontane gevallen, hoe belangrijk dit op zichzelf ook zijn moge, is geenszins voldoende om het bestaan van paragnostische verschijnselen te bewijzen en het wezen dezer verschijnselen te leren kennen.

Als een voorbeeld van de duizenden proeven, door mij in de loop van vele jaren met deze psychoscopisten genomen, laat ik hier het volgende, geheel willekeurig gekozen geval volgen. Als inductor deed een blad papier dienst waarop zich een vingerafdruk bevond van een man, die verdacht werd zich aan verkrachting te hebben schuldig gemaakt. Proefpersoon was de heer G. C., een vermaarde paragnost met wie ik enige tientallen jaren lang paragnostische proeven nam.

Woorden van de proefpersoon	**Beoordeling**
Ik kom in de richting van een psychiatrische inrichting.	Juist.
Ik ga de kant van Beilen op. Dit heeft betrekking op een zaak, welke zich in de oorlogsjaren heeft afgespeeld. Het moet omstreeks 1942 of 1943 geweest zijn.	Juist. Het betreft een gebeurtenis, die zich in 1942 tussen Beilen en Assen afspeelde.
Ik zie hier een naam met een F. en een IE er in. Frederika, Frieda of een andere naam die hier op gelijkt.	De naam van het bij deze zaak betrokken meisje is Sophia. Ze werd Fientje genoemd.
Is dat meisje in dat gesticht verpleegd geworden? Ze is in een gekkenhuis geweest.	Juist.
Het meisje heeft een abortus gehad. Ze heeft zich van het leven	Juist.

willen beroven. Ze heeft zelfmoordneigingen gehad. Ze is aangerand. Ze is sexueel misbruikt. Ze kent hem (= de dader die de verkrachting pleegde) vast. Ze is niet helemaal normaal. Ze is ongeveer 22 jaar oud.

Ze heeft zich willen verdrinken. Juist.

Het staat wel vast dat de paragnost deze gegevens langs telepathische weg ontleende aan het psychisme van de rechercheur, die het blad als inductor aan de proefpersoon ter hand stelde. Tijdens de proefneming gaf deze geen tekenen van goed- of afkeuring. Het onder het hoofd Beoordeling vermelde commentaar werd eerst na afloop van de zitting aan het verslag toegevoegd.
Men kan de telepathie ook met behulp van tekeningen onderzoeken. Dergelijke onderzoekingen werden vooral in vroegere jaren algemeen genomen ofschoon dit thans ook nog wel geschiedt. Als een voorbeeld van zo'n proefneming vermeld ik hier het volgende, eveneens zeer willekeurig gekozen geval. Proefleider en proefpersoon bevonden zich in twee geheel verschillende vertrekken zodat geen enkel zintuigelijk contact tussen beide personen mogelijk was.
De proefleider maakte de navolgende tekening:

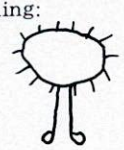

De tekening welke de proefpersoon „ontving" zag er als volgt uit:

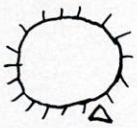

Ofschoon dergelijke proefnemingen op grote schaal genomen werden en heel vaak zeer overtuigende gelijkenissen opleverden, waren er nochtans critici die de mening waren toegedaan, dat de mogelijkheid aanwezig was dat de verkregen treffers op rekening van het toeval moesten worden geplaatst zodat men hier in plaats van telepathie, van toevallig goed raden moest spreken. Deze kritiek heeft aanleiding gegeven tot het nemen van proeven waarbij het mogelijk is de verkregen uitkomsten aan een statistische bewerking te onderwerpen en daarbij de geringheid van de kans, dat de verkregen resultaten op rekening van het toeval zouden moeten worden gesteld nauwkeurig in een getal uit te drukken.
Ofschoon deze als kwantitatief aangemerkte methode reeds in het laatst der vorige eeuw toepassing vond dient er nochtans op gewezen te worden dat van groots opgezette toepassingen van deze methode eerst in de dertiger jaren van deze eeuw kan worden gesproken, toen de Amerikaanse onderzoeker Professor J. B. Rhine (Duke universiteit, Durham, N.C.) de gelegenheid kreeg, zijn vermaard geworden parapsychologisch laboratorium op te bouwen. In plaats van speelkaarten begon Rhine, in overleg met de wiskundige Zener, zich van de door deze ontworpen en sindsdien naar hem genoemde, Zenerkaarten (voor afbeelding zie achterkant) te bedienen, die thans op grond van hun eenvoud algemeen gebruikt worden. Dit betekent echter niet dat men aan de op deze kaarten voorkomende figuren (zie hieronder) gebonden is. Verschillende onderzoekers hebben zich van varianten van deze figuren bediend. En daar bestaat geen enkel bezwaar tegen.
Wanneer ik een vijftal kaarten, elk voorzien van een andere figuur, met de rugzijde boven op een tafel leg en ik laat een proefpersoon raden, welke figuur zich op de voorzijde van elk dezer kaarten bevindt, dan zal de wiskundige ons vertellen, dat de kans, dat de proefpersoon goed raadt, 1 op 5 is (mits hij te voren in kennis is gesteld van de te raden figuren en hij de kaarten pas te zien krijgt na afloop van het experiment). Dit betekent dus dat wanneer ik vijf en twintig (vijf van elke groep) van deze kaarten neem, die ik voor de aanvang van de proefneming geschud heb, het theoretisch te verwachten is, dat de proefpersoon gemiddeld vijf malen goed zal raden.
Wij nemen thans een tweetal pakken, elk inhoudende vijf en twintig kaarten (vijf van elke groep) en noemen deze pakken A en B. Pak A stelt voor de gissingen van een proefpersoon, pak B het door de proefleider gebruikte pak kaarten. Wij nemen nu telkens (in totaal dus vijf en twintig maal) één kaart van elk der beide (voor de aanvang van de proefneming behoorlijk geschudde) pakken af en gaan daarbij na, hoe vaak het nu gebeurt dat beide pakken eenzelfde figuur vertonen. Dit onderzoek wijst uit, dat dit nu eens vijf maal, dan weer vier maal en ook weleens zes maal gebeurt. Wanneer wij deze proefneming echter honderden malen herhalen dan zal ons blijken, dat het bij dit experiment vrijwel nooit gebeurt, dat men tot een aantal treffers komt, waarvan het gemiddelde aantal de vijf overschrijdt. Anders wordt het echter wanneer ik een aantal **willekeurig gekozen** proefpersonen (b.v. studenten), die bekend zijn met de tekeningen welke zich op de kaarten bevinden, laat raden naar de volgorde, waarin zich de vijf en twintig kaarten in een geschud pak bevinden. De ervaring leert ons in dit geval, dat er zich onder onze proefpersonen personen blijken te bevinden, die **gemiddeld** een zo onwaarschijnlijk aantal malen goed raden, dat men tot de erkenning moet komen, dat het wiskundig vrijwel uitgesloten moet worden geacht, dat de verkregen resultaten op rekening van het toeval moeten worden gesteld.
Gaan wij op deze wijze te werk en produceert de proefpersoon een zodanig groot aantal treffers dat men, op grond van de kansberekening, tot de conclusie moet komen dat het praktisch uitgesloten moet worden geacht dat de verkregen resultaten op rekening van het toeval moeten worden gesteld, dan bestaat er aanleiding van helderziendheid in de ruimte te spreken. Wij kunnen met behulp van deze kaartproef ook de telepatie onderzoeken. Wij doen dit door elk der vijf figuren een code-teken te geven. Men plaatst nu vijf en twintig (vijf maal vijf) van deze codetekens in volkomen toevallige volgorde op een lijst, bekijkt als proefleider telkens een dezer codefiguren, waarbij men denkt aan de figuur welke deze voorstelt en laat de proefpersoon raden naar de figuur, welke men in gedachten heeft genomen. Vanzelfsprekend dient de proefneming een statistisch verantwoord aantal malen herhaald te worden en behoort men zich telkens van een andere lijst te bedienen.
Men kan op een eenvoudigere wijze te werk gaan door telkens een kaart van de stapel af te nemen, deze te bekijken en vervolgens zijn proefpersoon (die zo dient te zitten dat hij niet langs zintuigelijke weg een indruk kan krijgen van de te raden kaart) te laten raden welke kaart men getrokken heeft. Maar als men aldus te werk gaat bestaat de mogelijkheid, dat de verkregen resultaten op een combinatie van telepathie en helderziendheid in de ruimte berusten. Bij het onderzoek naar de **zuivere** telepathie dient men zich van codetekens te bedienen.
Zoals nog nader zal blijken kan men met behulp van Zenerkaarten ook de voorschouw onderzoeken.
De hierboven beschreven proeven met Zenerkaarten zijn in de loop der jaren niet alleen door Rhine en zijn medewerkers bij honderdduizenden genomen, maar ook door tal van onderzoekers buiten de Verenigde Staten. Zoals uit de desbetreffende literatuur blijkt, heeft men zich bij deze proeven niet beperkt tot het onderzoek op volwassenen maar zich ook van schoolkinderen en kleuters bediend. In ons land zijn dergelijke onderzoekingen op kleuterscholen en lagere scholen gedaan door mej. N. G. Louwerens, de heer J. G. van Busschbach en een groep studenten van de Vrije Universiteit te Amsterdam onder leiding van de heer B. Steilberg. Zoals verwacht kon worden hebben de onderzoekers zich daarbij bediend van figuren, welke aangepast waren aan de belangstellingssfeer der kinderen. Zo gebruikte mej. Louwerens b.v. kaarten waarop afbeeldingen van speelgoed voorkwamen (pop, bal, speelgoedauto, blokkentoren en bambi).
Voor nadere bijzonderheden met betrekking tot deze proefnemingen moeten wij naar de desbetreffende literatuur verwijzen. Wij moeten hier volstaan met er op te wijzen, dat de uitkomsten van deze proefnemingen steun geven aan de veronderstelling, dat het kind in sterkere mate van zijn paragnostische begaafdheid blijk geeft dan de volwassene. Er zijn redenen om te veronderstellen dat de paragnostische begaafdheid van de huidige Westeuropese cultuurmens als een regressie-verschijnsel (atavisme) moet worden aangemerkt. Dit wil echter niet zeggen dat er geen vormen van paranormale begaafdheid zijn welke niet langer als zodanig kunnen worden beschouwd.
In het volgende artikel zullen wij aandacht schenken aan langs experimentele weg verwekte telepathische dromen om vervolgens ons bezig te houden met de helderziendheid in de ruimte.

EXPERIMENTEEL DROOMONDERZOEK EN WAT DAARMEDE SAMENHANGT

Zoals wij in het voorgaande hebben gezien dient de slaaptoestand als een begunstigende omstandigheid te worden aangemerkt om een telepathische beïnvloeding te ondergaan. In de loop der jaren hebben tal van onderzoekers uitmuntend gedocumenteerde gevallen van telepathische dromen weten te verzamelen, zoals ons uit de desbetreffende literatuur blijkt. Deze erkenning leidde reeds in het laatst der vorige eeuw Dr. du Prel, een der pioniers van het parapsychologisch onderzoek in Duitsland, er toe, telepathische dromen onder experimentele omstandigheden te bestuderen.

Een proefpersoon werd in hypnose (= een aan de slaap verwante toestand van verlaagd bewustzijnsniveau en vernauwd bewustzijn) gebracht waarna de proefleider stilzwijgend een deze proefpersoon onbekend gedicht las (mentale suggestie). Bij het ontwaken uit de hypnotische toestand bleek deze proefpersoon een droom te hebben gehad waarin fragmenten van dit gedicht zich weerspiegelden. Toen men haar enkele dagen later het gedicht voorlegde kon zij maar niet begrijpen hoe het mogelijk was, dat zij haar droom in een boek terugvond.

In de loop der jaren hebben verschillende onderzoekers van dergelijke proeven genomen. Zij dienen als voorlopers te worden beschouwd van het onderzoek van Dr. Montague Ullman, directeur van de psychiatrische afdeling van het Maimonides Hospitaal te Brooklyn en hoogleraar in de psychia-

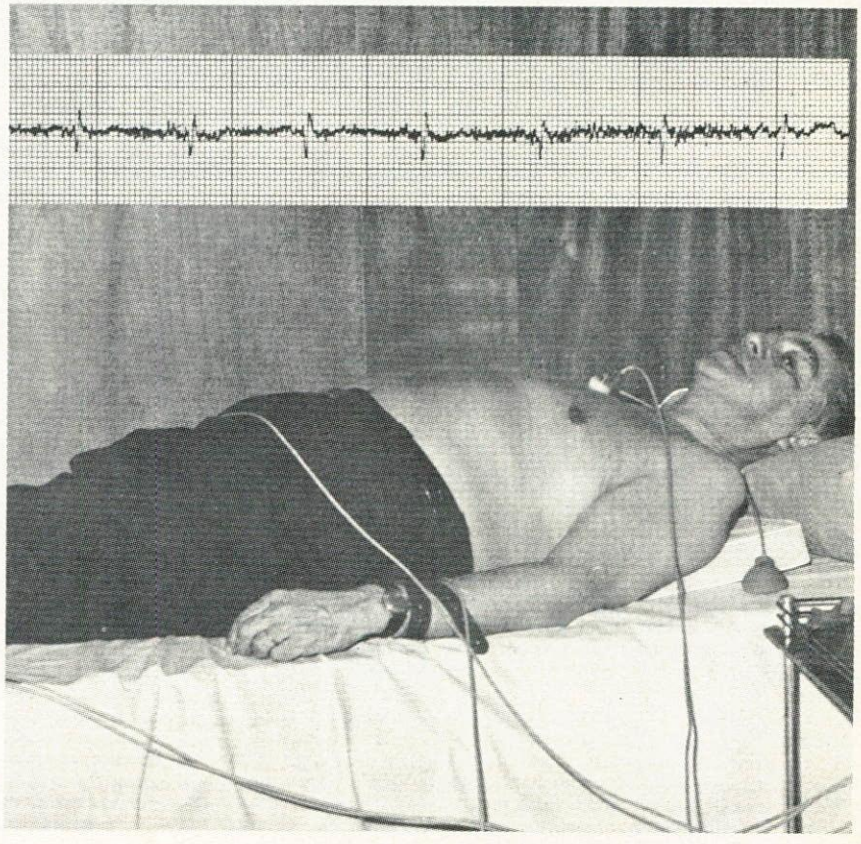

Experimenteel droomonderzoek.

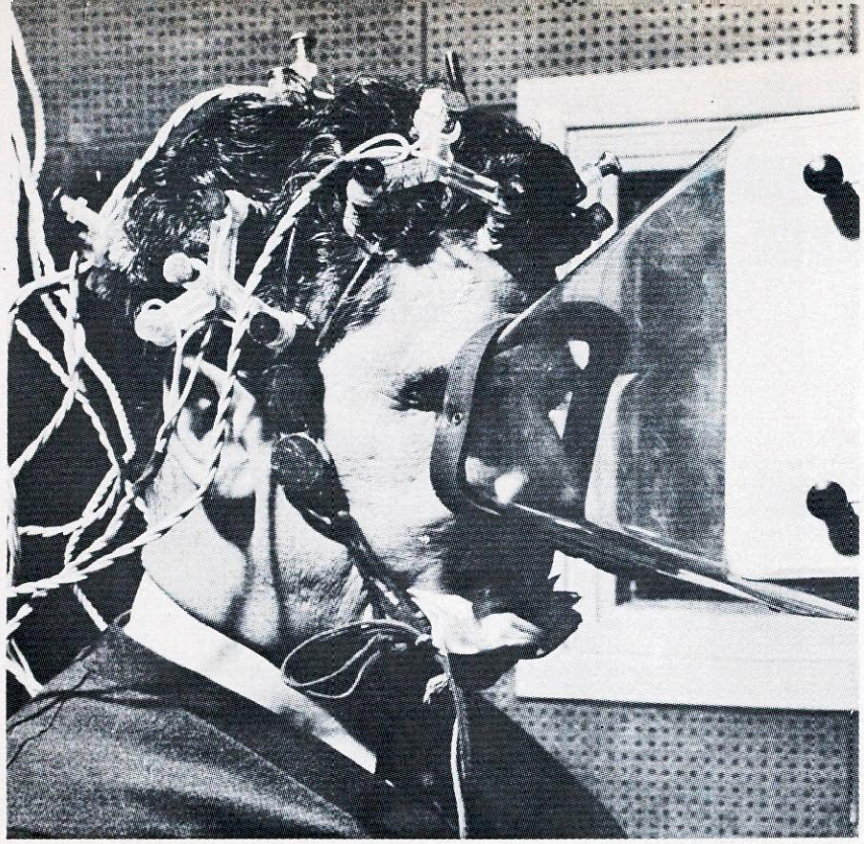

Foto links en onder: De elektro-encephalograaf registreert aan de linkerslaap een verhoogde activiteit. (foto onder behoort in het verlengde van foto links en vormt er één geheel mee)

trie aan de staatsuniversiteit van New York.
Bij zijn proefnemingen maakte hij o.m gebruik van een electro-encefalograaf [1], waarin een afzonderlijk kanaal was aangebracht om de „snelle oogbewegingen" [2] te registreren, die een der kenmerken zijn van het intreden van de droomtoestand.
Als proefpersoon werden bij voorkeur studenten gebruikt die zich voor dit droomonderzoek beschikbaar stelden. Zij werden in een daarvoor speciaal ingericht vertrek ontvangen waarin zich een veldbed bevond. Boven het kussen bevond zich een schakelkastje, waarin snoeren uitkwamen van de electroden van het EEG-apparaat, dat zich in de kamer van de proefnemer bevond. Door middel van een luidspreker kon de proefnemer, wanneer dit nodig was, het woord tot de proefpersoon richten. Hij kon deze voorts wekken met behulp van een bel, die zich in de kamer van de proefpersoon bevond maar slechts vanuit de kamer van de proefleider bediend kon worden. De proefpersoon beschikte over een microfoon met behulp waarvan hij tot de proefleider kon spreken, waarbij alles wat hij zeide op de geluidsband in de kamer van de proefleider werd opgenomen. Wanneer de proefpersoon zich in het slaapvertrek op het veldbed had geïnstalleerd verbond de onderzoeker de proefpersoon met behulp van de electrodesnoeren en met gebruikmaking van het schakelkastje met het E.E.G.-apparaat, dat zich in de kamer van de proefleider bevond.
De proefpersoon kon nu gaan slapen en de proefnemer kon, vanuit zijn vertrek, met behulp van zijn E.E.G.-apparaat de slaap van de proefpersoon volgen. Ook kon hij met behulp van het extra kanaal dat in het apparaat was ingebouwd, nagaan wanneer de R.E.M.-verschijnselen zich voordeden. Hij kon dan het moment bepalen waarop hij de proefpersoon met behulp van de bel kon wekken en hem

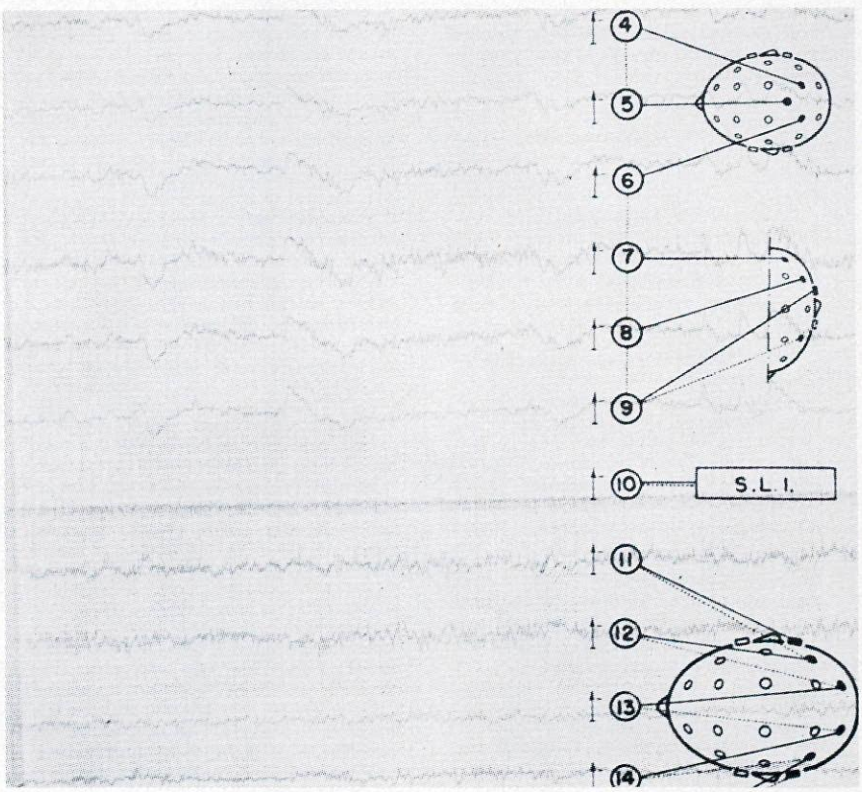

vragen te vertellen, hetgeen hij zich van zijn droom herinnerde.
Wat de proefleider betreft: deze beschikte over een groot aantal enveloppen, waarin zich reproducties van schilderijen bevonden. De enveloppen, die volkomen willekeurig gegrepen werden, werden eerst geopend **nadat** de proefpersoon (blijkens de door de electro-encefalograaf gereproduceerde curven) in slaap gevallen was. Behalve reproducties werden ook tekeningen gebruikt. Deze werden eerst gemaakt **nadat** de proefleider zich ervan overtuigd had, dat de proefpersoon in slaap was gevallen.
In een aantal gevallen volstond de proefnemer niet met de proefpersoon zijn droom te laten vertellen maar hij overhandigde hem vaak de volgende dag een aantal tekeningen of reproducties (waaronder de tekening of reproductie die hij als „afzender" gebruikt had) met verzoek na te gaan, of een dezer tekeningen of reproducties hem mogelijk bekend voorkwam. In verschillende gevallen bleek de proefpersoon een bekendheidsbewustzijn te vertonen bij die tekening of reproductie, welke de proefnemer voor zijn proefneming benut had.
De uitkomsten van dit onderzoek zijn

EXPERIMENTEEL DROOMONDERZOEK EN WAT DAARMEDE SAMENHANGT

over het geheel genomen positief geweest en hebben materiaal opgeleverd dat, bezien tegen de achtergrond van andere onderzoekingen op het gebied van de telepathie en daaraan verwante verschijnselen, onze inzichten met betrekking tot het wezen van de telepathie en de wetmatigheden welke aan het verschijnsel ten grondslag liggen verdiept hebben. Nemen wij als voorbeeld het volgende geval.

Op zekere nacht, toen de proefnemer een reproductie van het schilderij „de heilige vis" van Giorgio Chirico had „getrokken" en deze tijdens de slaap van de bewuste proefpersoon naast zich had liggen en van tijd tot tijd bekeek, droomde de proefpersoon o.m. over het feit, dat men in haar familie wel gewoon was op de sterfdag van een of ander geliefd familielid een kaars aan te steken. Voorts droomde zij over zwemmen en over een vriend die haar de vraag stelde hoe het woord poise gespeld moest worden. Het zwemmen was in de droom geassocieerd met een vijver.

Wanneer wij weten dat het schilderij van Chirico twee dode vissen te zien geeft die op een houten schotel liggen waarvoor een kandelaar met een kaars geplaatst is, dan valt het niet moeilijk te erkennen, dat wij elementen van dit schilderij in de droom terugvinden. Zwemmen in een vijver kan geassocieerd zijn met vissen. Het Franse woord voor vis is poisson. De kaars met de kandelaar wekte de herinnering bij de droomster op aan de gewoonte om een kaars te branden op de verjaardag van een overledene.

Dit opduiken van geassocieerde voorstellingen treffen wij nu ook elders bij telepathische proefnemingen aan en het is daarom dat wij deze proefnemingen nimmer op-zich-zelf mogen beschouwen doch steeds in samenhang met andere proefnemingen. Wij laten hier enige voorbeelden volgen.

Een aantal jaren geleden nam ik proeven met een student waarbij ik gebruik maakte van tekeningen. Op zekere dag, toen ik een molen getekend had en de proefpersoon, in een ander vertrek gezeten, een „indruk" zocht te verkrijgen met betrekking tot de door mij gemaakte schets, bleek dat hij in plaats van een molen (of iets dat daarop geleek) getekend te hebben, de naam Pentenga had opgeschreven. Op het eerste gezicht leek dat een mislukking, maar toen ik hem de vraag stelde waar hij aan moest denken bij het horen van genoemde naam antwoordde hij, dat dit de naam was van de molenaar van het Friese dorp, waarin hij geboren was. In plaats van een molen was in hem de aan dit woord geassocieerde naam van een molenaar opgedoken en hadden wij dus met een treffer te doen.

Interessant is ook het volgende, uiterst willekeurig gekozen geval. Het betreft de paragnost G. Croiset. Op zekere dag kreeg hij in mijn tegenwoordigheid bij een hem volkomen onbekende student de indruk, dat deze iets met Oedipus te maken had hetgeen hem de vraag deed stellen, of betrokkene mogelijk een Oedipus-complex had. Betrokkene antwoordde ontkennend. Dit neemt niet weg dat de indruk welke de paragnost met betrekking tot deze student kreeg zo sterk was en met zulk een juistheidsbewustzijn gepaard ging, dat hij opnieuw deze vraag stelde. „Denkt u eens goed na. U moet iets met Oedipus uitstaande hebben". Opnieuw antwoordde de student ontkennend. Toen, opeens, zei de heer Croiset: „Nu weet ik het. Vanmorgen, omstreeks half elf, heeft u een emotie gehad met een man met een hevige tranenvloed". De student antwoordde dat dit juist was. Er was die morgen op het college een patiënt gedemonstreerd met een bijna niet te stelpen tranenvloed.

De vraag rijst nu hoe Croiset er toe kwam eerst over Oedipus en Oedipus-complex te spreken. Het antwoord op deze vraag werd door de heer Croiset zelf gevonden. Hij vertelde dat zijn broer Max, de toneelspeler, de rol van Oedipus in het drama Koning Oedipus vertolkt heeft. Wanneer nu genoemde acteur, in zijn rol als Oedipus, zich de ogen uitrukt, krijgt deze bieten op de beide oogleden, waardoor er bij hem tranenvloed ontstaat. Er is op grond van dit feit bij de paragnost Croiset een associatie geschapen tussen Oedipus en tranenvloed. Dit opduiken van geassocieerde voorstellingen, dat een ieder kent die enige studie heeft gemaakt van onze geheugen-werking alsmede van ons droomleven, doet zich nu ook bij onze paragnosten voor. In dit feit is niet alleen een der vele argumenten gelegen ten gunste van de stelling, dat wij bij de telepathie met „inneren" te doen hebben doch mede ten gunste van de stelling, dat de beelden der paragnosten als geobjectiveerde en in de buitenwereld geprojecteerde droombeelden moeten worden gezien. Alle kenmerken welke het onderzoek van onze dromen met betrekking tot deze psychische verschijnselen heeft leren kennen vinden wij nu in de als veridiek aangemerkte pseudohallucinaties onzer paragnosten terug, t.w. de symbolisering, de verdichting of samenpersing alsmede de verschuiving.

Wat de symbolisering (het beeldend denken) betreft: wie enigermate geöriënteerd is op het gebied der psychoanalyse weet, dat wij twee groepen van symbolen moeten onderscheiden t.w. de individuele, waarvan wij de betekenis kunnen leren kennen door toepassing van de methode der vrije associatie, alsmede de algemene of collectieve symbolen, waarmede vooral de Zwitserse psychiater C. G. Jung zich heeft beziggehouden en die hij in verband brengt met zijn leer van de aangeboren denkpatronen of archetypen. Als een voorbeeld van een individueel symbool vermelden wij hier het volgende geval. Het betreft een vrouw die op zekere nacht over een jonge man, die zij oppervlakkig kende, droomde. Hij bevond zich in haar huis, nam afscheid van haar en in de vestibule gekomen nam hij de oude tweed jas van haar man van de kapstok en verdween daarmede. Niet lang daarna bleek haar dat zij een telepathische ervaring had gehad met betrekking tot het onverwachte overlijden van deze jonge man. Zij begreep echter niet waarom zij hem met die oude tweed jas zag verdwijnen. Toepassing van de methode der vrije associatie (zij moest haar invallen zeggen wanneer zij aan die jas dacht) wees uit, dat haar kinderen, gekscherend, die oude jas (die maar niet scheen te kunnen verslijten) wel „het eeuwige leven" pleegden te noemen. Toen werd het haar duidelijk waarom, in haar droom, de jonge man met de jas verdween.

Als een geval van verschuiving laat ik hier het volgende voorbeeld volgen. Het betreft de heer R. Hij had een bejaarde oom, die als rentenier in de buurt van Hilversum woonde. Van tijd tot tijd bracht hij deze oom een bezoek, waarbij hij vaak een geit moest passeren die op een grasveldje voor de woning van zijn oom graasde. Op een nacht drong zich de gedachte aan de heer R. op, dat de geit van zijn oom in de kamer was. Opkijkend zag hij het dier plotseling voor zich waarna het beeld vervaagde (geobjectiveerd en in de buitenwereld geprojecteerd droombeeld). De volgende dag kreeg hij bericht dat zijn oom die nacht, geheel onverwacht, aan een hartverlamming overleden was.

In een volgend artikel, waarin wij aandacht zullen schenken aan voorspellende dromen en daaraan verwante verschijnselen, zullen wij gelegenheid krijgen kennis te nemen van een geval van verdichting of samenpersing. Ook zullen wij daarin een voorbeeld geven van een algemene of collectieve symboliek in paragnostische dromen.

[1]) Onder een electro-encefalograaf hebben wij te verstaan een toestel dat z.g. electro-encefalogrammen (afgekort E.E.G.) kan produceren d.z. krommen, welke op de wijze van het electro-cardiogram (= de kromme van de door het hart geleverde actiestromen), worden geleverd door de elektrische stromen, welke door de functie van de hersenen van deze uitgaan.

[2]) Tijdens de slaap blijken zich snelle oogbewegingen (Rapid Eye Movements: afgekort R.E.M.) voor te doen wanneer de droomtoestand intreedt. Men kan deze R.E.M.'s met behulp van een elektro-encefalograaf registreren.

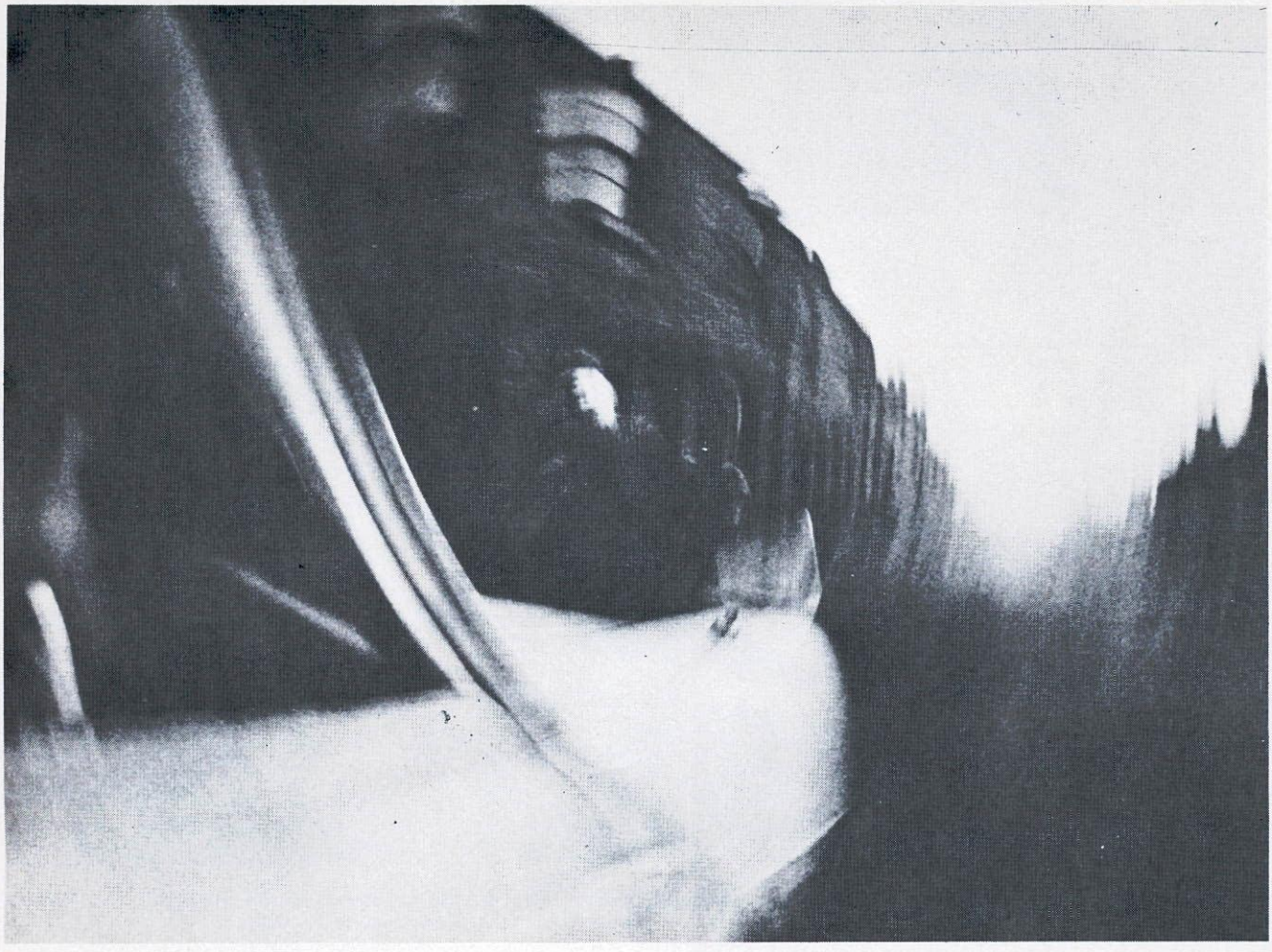

In zijn droom rijdt een autobestuurder een jongen aan. Het beeld zweeft hem nog lang voor de geest. Enkele weken later wordt de droom bijna werkelijkheid.

Over voorspellende dromen en hetgeen daarmede samenhangt

Een inspecteur van het lager onderwijs droomde op een nacht dat de melk *f* 88,— en de boter *f* 0,88 kostte. Toen hij na het ontwaken, over zijn droom nadacht herinnerde hij zich, dat hij de dag te voren op een school een aardrijkskundeles had bijgewoond en dat bij die gelegenheid de onderwijzer aan de kinderen vertelde, dat de Mount Everest 8888 meter hoog is.

Wij spreken hier van een dagrest en wijzen er verder op, dat het „verhaal" over de Mount Everest als droomaanleiding moet worden aangemerkt.

Er zullen maar weinig mensen zijn die dergelijke dromen niet uit eigen ervaring weten te berichten. Dromen naar aanleiding van gebeurtenissen uit het nabije verleden zijn algemeen voorkomend.

Maar laten wij nu eens stellen dat de inspecteur de dag, volgend op de nacht waarin hij deze droom had, een school bezocht en een onderwijzer hoorde vertellen dat de Mount Everest 8888 meter hoog is. Zou hij dan mogen zeggen dat hij droomde naar aanleiding van een gebeurtenis uit de nabije toekomst, naar analogie van het ons allen uit ervaring bekende dromen naar aanleiding van een gebeurtenis uit het nabije verleden?

De meest voor de hand liggende verklaring zou natuurlijk zijn dat hij hier met een als toevallig aangemerkte coïncidentie te doen had. Velen zullen naar deze verklaring grijpen en zeer zeker zal deze verklaring op een aantal van deze gevallen van toepassing zijn. Maar mogen wij ze alle op deze wijze verklaren? Mogen wij ook van toevallige coïncidenties spreken wanneer wij met mensen te doen krijgen die enige jaren lang hun dromen systematisch optekenden, hun aantekeningen van commentaar voorzagen en daarbij tot de erkenning kwamen dat, gelijk het nabije verleden zich herhaaldelijk in hun dromen weerspiegelde, dit ook met de nabije toekomst het geval bleek te zijn? Mogen wij ook

Op precies dezelfde plaats en in precies dezelfde omstandigheden als hij in zijn droom zag duikt plotseling een jongen voor zijn auto op, die hij op het laatste moment door een snelle stuurbeweging weet te ontwijken.

van toevallige coïncidenties spreken wanneer een statistische bewerking van het droommateriaal uitwijst, dat de kansen dat wij met een opeenhoping van toevallige coïncidenties te doen hebben zo gering zijn dat zij praktisch gelijk nul moeten worden aangemerkt?
Het antwoord op deze vraag kan slechts ontkennend luiden. En dit te meer daar wij dergelijke dromen nimmer op zichzelf dienen te beschouwen doch in samenhang met andere verschijnselen van voorschouw.
Door de eeuwen heen vinden wij melding gemaakt van voorspellende dromen en daaraan verwante verschijnselen en in onze dagen wijzen enquêteonderzoekingen uit, dat ook de hedendaagse cultuurmens het verschijnsel van de voorspellende droom uit eigen ervaring kent.

Het spreekt vanzelf dat een droom, zo deze door de parapsycholoog als „voorspellend" kan worden aangemerkt, aan een aantal eisen moet voldoen. Wanneer iemand b.v. droomt dat zijn buurman, die als een roekeloze motorrijder bekend staat, een aanrijding heeft gehad en een paar dagen later verneemt dat deze aanrijding twee dagen na zijn droom plaatsvond, dan wil dat nog volstrekt niet zeggen dat wij het recht hebben hier van een voorspellende droom te spreken. De meest voor de hand liggende verklaring is dat hier van een verwachtingsdroom sprake is. De zaak wordt anders wanneer onze berichtgever weet aan te tonen, dat zijn droom tal van specifieke details bevatte en volstrekt geen algemeenheden en dat deze details, zoals bij onderzoek bleek, volkomen (of nagenoeg volkomen) overeenkomstig de realiteit waren. De gedetailleerdheid van de droom en de graad van specifiteit zijn hier beslissend om met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid te mogen besluiten, dat de droom parapsychologisch interessant was.

Men kent ook dromen die voorspellend lijken maar bij nadere beschouwing als telepathische dromen kunnen worden aangemerkt. Stel b.v. dat A. het besluit neemt een brief te schrijven aan zijn vriend B. van wie hij in lange tijd niets gehoord heeft. Hij geeft aan zijn voornemen gevolg en post de brief waarbij hij zich verkneukelt bij de gedachte, dat hij nu ook wel spoedig een brief van B. zal ontvangen, die ongetwijfeld verheugd zal zijn over het feit dat A. aan hem gedacht heeft. De nacht daarop droomt B. dat hij een brief van A. ontvangt. Hij vertelt dit 's morgens aan zijn vrouw en wanneer hij twee dagen later A.'s brief ontvangt zal dit voor hem misschien een reden zijn om zijn droom als voorspellend aan te merken. Maar is dat wel juist? Ligt het niet meer voor de hand hier aan telepathie te denken? En dit te meer waar er een binding tussen beide vrienden bestaat en het „innerlijk plezier" dat de briefschrijver had bij de gedachte dat hij de eerste was die het lange stilzwijgen verbrak (emotie).
Als een voorbeeld van een droom die ons aanleiding geeft deze als voorspellend aan te merken laat ik hier het volgende, uiterst willekeurig gekozen, geval volgen. Het betreft de heer Z. die op zekere nacht droomde dat een vrachtauto tegen de pui van het huis van zijn overburen aanreed waarbij zijn eigen auto, die voor zijn huisdeur geparkeerd stond, beschadigd werd door een vat, dat als gevolg van de schok, waarmede de vrachtauto tot stilstand kwam, van de vrachtauto gerold was.
Hij vertelde, bij het ontwaken, deze droom aan zijn vrouw. Twee dagen later werden hij en zijn vrouw, tijdens de koffiemaaltijd, opgeschrikt door hevig straatrumoer. Door het venster van de huiskamer kijkend zag hij, tot zijn schrik en verbazing, dat zijn droom zich verwezenlijkt had.
Dit geval, waarvan wij in de parapsychologische vakliteratuur honderden analoga aantreffen, is een voorbeeld van een proscopische droom waarbij een nagenoeg volkomen overeenstemming bestaat tussen het droombeeld en een enkele dagen later plaatsvindende gebeurtenis, die onmogelijk op een normale wijze voorzien kon worden. Het huis van de heer Z. stond in het midden van een straat waarin weinig verkeer was en waarin weinig vrachtauto's werden opgemerkt.
Verwant aan maar typologisch ver-

Over voorspellende dromen en hetgeen daarmede samenhangt

schillend van de proscopische dromen met volledige (althans vrij volledige) overeenstemming zijn de proscopische dromen met fragmentarische congruentie waarbij men kennelijk droomt naar aanleiding van een gebeurtenis uit de nabije toekomst naar analogie van het algemeen voorkomend verschijnsel: dromen naar aanleiding van een gebeurtenis uit het nabije verleden.

Als een voorbeeld van zo'n droom geef ik het volgende geval. Het betreft een mijner bekenden, een advocaat. Op zekere morgen, bij het ontwaken, herinnerde hij zich een droom waarin hij zich op een zeventiende- of achttiende eeuws schip bevond en toeschouwer was bij het britsen van een matroos. Een bootsman gaf hem een aantal slagen met een stuk touw op zijn zitvlak. Toen hij een van zijn mede-schepelingen de vraag stelde waarom deze matroos gestraft werd luidde het antwoord: „In het potje gepiest en laten staan".

Hij vertelde de droom aan zijn vrouw. Terloops zij hier opgemerkt dat mijn berichtgever in zijn jeugd verzot was op het lezen van boeken van Marryat en andere schrijvers, die het leven aan boord van de schepen van onze voorvaderen beschrijven en ook thans nog gaarne dergelijke boeken leest. Enkele dagen te voren had hij in de krant gelezen dat men in Amsterdam, bij grondwerk, de resten van een oud schip had gevonden. Dat was voor hem (aanvankelijk) een reden om dit bericht als droomaanleiding te beschouwen. De volgende dag kreeg hij echter een andere visie op deze droom. Hij kreeg toen bezoek van een cliënt die zijn raad inwon inzake een moeilijkheid die zich had voorgedaan. Deze betrof een jongen uit de buurt die reeds herhaaldelijk hem en enkele zijner buren geërgerd had door zijn onhebbelijk optreden. Ditmaal had hij gezien dat de knaap tegen zijn auto urineerde. Toen hij de jongen daarop betrapte wist hij deze bij zijn kraag te grijpen en mee te nemen naar zijn garage, waar hij hem opsloot. Na een half uur liet hij hem vrij, echter niet alvorens hem met een „eind hout" enige gevoelige tikken op zijn zitvlak te hebben gegeven. Die avond kreeg hij bezoek van de vader van die jongen, die dreigde een aanklacht tegen hem in te dienen wegens vrijheidsberoving en mishandeling. Deze bedreiging was de reden van het bezoek.

Op mijn vraag welke herinneringen zich bij hem bij zijn droom opdrongen zei hij, dat hij behalve aan het krantebericht over de opgraving, had moeten terugdenken aan een voorval uit zijn jeugd. Hij had, vanuit het raam van zijn slaapkamertje in een overmoedige bui op voorbijgangers geürineerd. De buren hadden daarop zijn ouders gewaarschuwd met als gevolg dat hij van zijn vader met een broekriem een zodanig pak op zijn billen had gekregen dat hem eens en voor altijd de lust ontnomen had zich nogmaals aan een dergelijk ongepast gedrag schuldig te maken.

De ervaring leert ons dat dit geval geenszins op zichzelf staat. Reeds Freud toonde aan dat niet alle gebeurtenissen waarvan wij in het zeer nabije verleden getuige zijn geweest als dagresten in onze dromen worden teruggevonden maar dat dit in hoofdzaak die gebeurtenissen zijn, die op enigerlei wijze in associatief verband staan met gebeurtenissen uit het verder af gelegen verleden.

Bij tal van proscopische dromen kon ik nagaan waarom men nu juist die bepaalde gebeurtenis vooruit zag en niet een andere. In mijn boek over **De Voorschouw** heb ik er op gewezen, dat ik bij een mijner vrienden, die een aantal jaren lang systematisch zijn dromen opschreef en deze aantekeningen van commentaar voorzag, constateerde, dat zekere emotionerende gebeurtenissen, onverschillig of deze betrekking hadden op het nabije verleden danwel op de nabije toekomst, bevoorrecht bleken te zijn om als droomaanleiding te fungeren. Het waren in hoofdzaak die emotionerende gebeurtenissen die zich in zijn eigen leven hadden voorgedaan.

Zoals wij hiervoor reeds zagen bieden de als psychoscopisten aangemerkte paragnosten ons de gelegenheid spontane gevallen te provoceren en uit dien hoofde onder experimentele omstandigheden te observeren.

Het behoeft wel geen betoog dat dit ons allerlei voordelen biedt.

Ofschoon het aan geen twijfel onderhevig kan zijn of alle mensen zijn van nature paragnostisch begaafd, zo blijkt nochtans, dat deze begaafdheid zich bij de ene mens veel sterker openbaart dan bij de andere. Tegenover hen die beweren dat zij tot dusverre nog nimmer een paranormale ervaring hebben gehad staan anderen, bij wie deze begaafdheid zich geregeld openbaart. Tussen deze beide uitersten staan nu zij, die eens of meermalen in hun leven spontane ervaringen zeggen te hebben gehad. Zij vormen de middengroep en deze middengroep vertoont nu overgangen naar zowel de plus als naar de minzijde.

Men kan nu de vraag stellen of wij na kunnen gaan welke persoonlijkheidsstructuur zij bezitten, bij wie de paragnostische begaafdheid zich vrij geregeld en sterk openbaart. Men kan op deze vraag een antwoord vinden door personen die als paragnosten van zich doen spreken aan een psychodiagnostisch onderzoek te onderwerpen. Voor dat doel maken wij gebruik van karakterologische tests, die door de beoefenaren van de klinische psychologie zijn ontworpen. In de loop der jaren hebben wij tientallen personen, die blijk hadden gegeven van een boven de norm gelegen paragnostische begaafdheid, uitgebreid op hun persoonlijkheidsstructuur onderzocht waarbij wij gebruik maakten van een z.g. testbatterij, waarvan de bekende Rorschachtest een integrerend element vormde. Tot de overige elementen van deze testbatterij behoorden o.m. de Thematic Apperception Test (T.A.T.) en de door de Zwitserse psycholoog Szondi ontworpen test.

De uitkomsten van dit psychodiagnostisch onderzoek leerden ons dat een verhoogde vatbaarheid voor emoties, een onder de norm liggende activiteit alsmede een zwakke secundaire functie [1]) bevorderlijk dienen te worden beschouwd voor het manifest worden der latente paragnostische begaafdheid.

Een dergelijke persoonlijkheidsstructuur vertonen ook tal van artistiek begaafden, in het bijzonder dichters. Dat dit reeds de oude Grieken enigermate bekend moet zijn geweest mag men afleiden uit het feit, dat voor hen Apollo zowel de god van de zieners als die van de dichters was. Het moet hun dus reeds bekend zijn geweest dat er een positieve correlatie bestaat tussen zienerschap en dichterschap. Van tal van dichters is ons bekend dat zij in hun leven herhaaldelijk blijk hebben gegeven van hun paragnostische begaafdheid. Willem Bilderdijk, de Duitse dichteres Annet Droste zu Hülshoff en Hendrik Marsman behoren tot hen.

Behalve aan een psychodiagnostisch onderzoek onderwierpen wij ook tal van hen aan een dieptepsychologisch onderzoek. Wij hadden n.l. opgemerkt dat, zoals overigens te verwachten viel, de gespecialiseerde belangstelling, welke ons reeds bij het onderzoek van voorspellende dromen en daaraan verwante verschijnselen was opgevallen en waarop wij hiervoor reeds de aandacht vestigden, bij onze psychoscopisten werd teruggevonden. Bij het publiek bestaat de volkomen onjuiste veronderstelling dat een z.g. helderziende een „alwetende" is. Niets is minder waar dan dat.

Bij al deze personen vinden wij specialisaties en deze specialisaties hangen meestal samen met emotionerende ervaringen uit de jeugd en latere jaren. Met het oogmerk deze emotionerende ervaringen op te sporen benaderden wij een groot aantal paragnostisch begaafden dieptepsychologisch (psychoanalytisch). Een dergelijke benadering vond ook wel plaats bij personen met opmerkelijke spontane paragnostische ervaringen.

[1]) Voor nadere bijzonderheden dienaangaande verwijzen wij naar de bij Bohn in Haarlem verschenen **Inleiding tot de speciale psychologie** van Prof. G. Heymans.

Zinnebeeldige voorstellingen in paragnostische dromen

Bij onze bespreking van de telepathische dromen schonken wij reeds aandacht aan het feit, dat talrijke paragnostische dromen symbolisch zijn en dat wij daarin voorts de verschijnselen van verdichting en verschuiving aantreffen.

Wij gaven reeds voorbeelden van zowel individuele symboliek als van verschuiving en laten, zoals hiervoor aangekondigd, thans voorbeelden volgen van collectieve symboliek en van verdichting waarbij wij er met nadruk de aandacht op vestigen, dat al deze verschijnselen eigen zijn aan **alle** paragnostische dromen en „hallucinaties". Wij treffen ze dus zowel bij telepathische als bij proscopische dromen en gezichten aan.

Een fraai voorbeeld van verdichting (samenpersing) vindt men in mijn **Inleiding tot de parapsychologie.** Het betreft een mij bekende ambtenaar die op zekere nacht droomde dat een hoofdloze man in visserskleren hem aanviel. Er ontstond een worsteling waarbij mijn berichtgever zijn aanvaller tegen de schouders van zich afduwde. De betekenis van deze droom ontging hem te enenmale. Enkele dagen later ontstond er op zijn afdeling een ruzie over een in feite onbenullige aangelegenheid. Een der aanwezigen, Visser geheten, maakte zich bij die gelegenheid zo boos, dat hij zijn bezinning verloor (zijn hoofd kwijt raakte) en mijn berichtgever aanviel, die zich daarop genoodzaakt zag zijn aanvaller bij de schouders terug te duwen. Enkele dagen later bood Visser mijn berichtgever zijn verontschuldigingen aan. Hij kon zich maar niet begrijpen dat hij zich over zulk een kleinigheid zo opgewonden had en zich zo had laten gaan. „Ik was," zo zei hij letterlijk, „een ogenblik mijn hoofd kwijt geraakt" (hoofdloze visser). Men ziet hoe hier twee gedachten tot één worden samengeperst of verdicht.

Als een voorbeeld van collectieve symboliek het volgende. Het betreft mevr. H. die op zekere nacht droomde dat zij met haar man en kind een wandeling maakte. Plotseling kwamen zij voor een brede sloot te staan, waar een vlonder over lag. Aan de overzijde van die vlonder zag zij plotseling drie ruwe, zwaar gebouwde kerels, die er als beulsknechten uitzagen en voorzien waren van zwaarden of bijlen. Zij sommeerden haar man over de vlonder te komen. Ondanks haar hevige protesten gehoorzaamde haar man, doodsbleek, aan dit bevel. Nauwelijks was hij bij de drie beulen aangekomen, of hij werd door hen aangevallen. Op dat moment liep ook de droomster over de vlonder, waarbij zij haar hevig ontsteld en schreiend kind verbood haar te volgen. Zij smeekte de beulen haar in plaats van haar man te nemen. Een van hen greep haar toen aan en legde haar handen op een groot blok. Een ander hief zijn zwaard omhoog om haar de handen af te hakken. Op dat moment werd mevr. H. gillende wakker.

In februari, ongeveer 5 maanden na de droom, werd de echtgenoot van mevr. H. onverwacht ziek. Na veel lijden overleed hij twee jaar later aan een hersentumor. Als gevolg van dit overlijden van haar man geraakte zij in grote moeilijkheden. Anders gezegd: geraakte zij zeer onthand.

Wij hebben hier kennelijk met een symbolische proscopische droom te doen, waarvan de meeste beelden geen nadere verklaring behoeven. Het afhakken van de handen van de droomster door de beulsknechten is een treffende zinnebeeldige voorstelling van de moeilijkheden, waarin zij, als gevolg van het overlijden van haar man, geraakte. Zij werd hierdoor onthand. Het beeld van de vlonder vereist een nadere bespreking.

Zoals bekend hebben wij onder een vlonder een losse plankbrug te verstaan. Een vlonder is een soort van brug.

Bij het doorlezen van berichten betrekking hebbend op telepathische en proscopische dromen en visioenen zal ons blijken, dat het motief van de brug daarin herhaaldelijk wordt opgemerkt. Zo droomde b.v. een meisje uit Solothurn (Zwitserland), dat zij op de stationsbrug te Zürich haar nicht ontmoette, die haar mededeelde, dat haar grootmoeder gestorven was. De volgende morgen ontving zij bericht dat haar grootmoeder in die nacht, geheel onverwacht, was overleden.

Een ander meisje, dat in Engeland verblijf hield en uit Zürich afkomstig was, droomde eveneens over genoemde brug. Een haar onbekende vrouw hield haar, in haar droom, op deze brug staande om haar, zeer opgewonden, te vertellen dat haar vader verongelukt was en dat zij onmiddellijk naar huis moest komen. Deze droom was een repeteerdroom, daar hij zich die nacht twee maal voordeed. Daar de vader van de droomster reeds twaalf jaar geleden overleden was, verontrustte de droom haar niet. Vijf weken later verongelukte de moeder van de droomster, zodat hier aanleiding bestaat van een verschuiving te spreken.

Vergelijken wij de drie vermelde dromen met elkaar, dan blijkt ons, dat in alle drie de dromen de brug in verband staat met de overgang van het aardse leven naar het hiernamaals bestaan. De brug is een zinnebeeldige voorstelling van een verbinding tussen hier en ginds.

In aansluiting hieraan zij er op gewezen, dat zowel in het volksgeloof als in de mythe de brug steeds gegolden heeft als een zeer bijzondere plaats, die onder bescherming van de godheid stond. Zoals bekend is het tot op in onze dagen in landen met een overwegend Rooms-Katholieke bevolking gebruik een heiligenbeeld te plaatsen op een brug. De brug wordt hierdoor tot op zekere hoogte een gewijde plaats. In het oude Rome noemde men de priester pontifex, d.w.z. bruggenbouwer. Deze benaming herinnert ons aan de oeroude plicht van de priesters om ter plaatse, waar rivieren waren, bruggen te laten bouwen en offers te brengen aan de rivier-god. Later kreeg dit bruggenbouwen een figuurlijke betekenis. De priester, zo zegt men, heeft tot taak een brug te bouwen tussen de aardse en de goddelijke wereld.

Wanneer wij dit alles weten dan ligt het vermoeden voor de hand, dat het beeld van de vlonder, waarover mevr. H. haar man in haar droom zag slepen, als een archetypisch beeld moet worden aangemerkt, als een beeld dat, zoals Jung aantoonde, met een aangeboren denkvorm samenhangt. Het is een collectief symbool, een symbool dat wij door alle tijden bij tal van volkeren in hun dromen terugvinden.

Aandacht verdient het feit, dat in de mededelingen van twee Zwitserse droomsters beide malen sprake is van een **stations**brug. Bij het horen van het woord station denken wij o.m. aan op reis gaan, vertrekken enz. Evenals het motief van de brug spelen nu ook de motieven van het op reis gaan en het daaraan verwante motief van het afscheid nemen een belangrijke rol in het door de verschillende onderzoekers bijeen gebrachte materiaal.

Een berichtgever meldt dat zijn vader,

die tengevolge van een ongeluk lange tijd ziek te bed lag, op zekere dag tegen zijn echtgenote en enkele andere leden van het gezin zeide, dat hij met de nachttrein van half één naar huis zou reizen. Die nacht om half één blies hij, overeenkomstig zijn voorspelling, de laatste adem uit.

In verschillende brieven met betrekking tot verschijningen in het stervensuur treffen wij analoga van dit geval aan. Verschillende personen die telepatische ervaringen met betrekking tot stervenden hebben gehad weten ons te berichten, dat zij deze stervenden in reiskostuum (b.v. met een koffertje in de hand) zagen verschijnen (geobjectiveerd en in de buitenwereld geprojecteerd droombeeld dat wij als een veridieke pseudo-hallucinatie plegen te beschouwen).

In een mijner boeken heb ik een proscopische droom vermeld van mevr. H.-K. Enkele dagen voor het volkomen onverwachte overlijden van haar vader, prof. K., zag zij deze in haar droom op een station in de trein stappen en — alleen — wegreizen.

Wie met psychoscopisten heeft geëxperimenteerd weet dat ook bij hen het sterven vaak zinnebeeldig wordt voorgesteld door „op reis gaan". Het kan aan geen twijfel onderhevig zijn, of wij hebben ook hier wederom met archetypische beelden te doen, met een collectieve symboliek.

Zoals ik in een vorig artikel reeds opmerkte kent men niet alleen de paragnostische **slaap**droom maar ook de paragnostische **waak**droom, waaraan de Schotten eeuwen geleden de naam van „second sight" (tweede gezicht) gaven, een term welke men in de folkloristische literatuur nog steeds gebruikt vindt.

Het „tweede gezicht" behoort ongetwijfeld tot de meest bekende verschijnselen van de parapsychologie.

Bij tal van 16de, 17de en 18de-eeuwse auteurs vinden wij reeds gevallen van tweede gezicht vermeld. Zo lezen wij b.v. in een in 1722 te Harderwijk verschenen geschrift van Frans van der Heyden over de **Vervarelijke Schipbreuk van 't Oost Indisch jacht ter Schelling** dat de bootsman Hillebrant tijdens zijn werkzaamheden, plotseling in een visionaire toestand geraakte en een voorgezicht had van de ramp, welke het schip enige weken later trof.

In vroegere tijden was het „tweede gezicht" een algemeen voorkomend verschijnsel in Schotland, op de Faröer-eilanden, op IJsland, in sommige streken van Denemarken, Nederland en Noord-Duitsland. Sinds de levensomstandigheden van de bevolking in deze streken zich gewijzigd hebben, hetgeen tot gevolg had dat men van de natuur vervreemdde en de aandacht meer op de buitenwereld dan op de eigen binnenwereld richtte, is het aantal gevallen van „second sight" onder de bevolking dezer streken sterk afgenomen.

Deze erkenning raakt de vraag hoe de ontwikkelingspsychologie de paranormale begaafdheid ziet. Het antwoord op deze vraag kan niet anders luiden dan dat er tal van aanwijzingen zijn dat de paranormale begaafdheid, zoals deze zich in onze dagen bij de cultuurmens openbaart, als een regressie-verschijnsel, een z.g. atavisme, moet worden beschouwd.

Er zijn redenen om te veronderstellen dat de archaïsche mens (d.i. de mens uit het verre verleden) in veel sterkere mate paranormaal begaafd is geweest dan de cultuurmens onzer dagen. In de loop van hetgeen wij de evolutie plegen te noemen hebben zich in de psychofysische structuur van de mens veranderingen voorgedaan die tot een verdringing van onze paranormale vermogens hebben geleid. Wij worden in dit vermoeden gesterkt door het feit dat onderzoekinen op kinderen uitgewezen hebben, dat zij vaak tot opmerkelijke, paragnostische prestaties in staat zijn die later, bij het naderen van de puberteit, sterk in kracht verminderen. In ons land zijn het mej. N. G. Louwerens en de heer J. G. van Busschbach die op dit gebied belangrijke onderzoekingen (met toepassing van de kwantitatieve methode) hebben verricht. Men zie hiervoor mijn **Inleiding tot de parapsychologie.** Ik vestig er de aandacht op, dat ik mij hiervoor van het woord **grotendeels** bediend heb. Er zijn n.l. aanwijzingen dat er vormen van paragnosie bekend zijn welke niet langer naar het verleden der mensheid wijzen maar naar haar toekomstige ontwikkeling.

Bestuderen wij de gevallen van „tweede gezicht" dan blijkt ons dat zij niet alle op de toekomst betrekking hebben doch ook wel op het heden. Wij spreken dan van helderziendheid in het heden of in de ruimte. In tegenstelling met de telepathie, waarbij wij te doen hebben met een paranormaal contact tussen twee psychismen (bewustzijnen), hebben wij bij de helderziendheid het feit te constateren, dat de mens in staat blijkt te zijn op paranormale wijze in de buitenwereld gegeven dingen waar te nemen. In ons tweede artikel wezen wij er op, dat wij de helderziendheid in de ruimte of de telaesthesie (waarneming op afstand) met behulp van Zenerkaarten kunnen onderzoeken. Laten wij proefpersonen raden naar de volgorde waarin de kaarten van een geschud pak Zenerkaarten (5 x 5) liggen en herhalen wij de proef een statistisch verantwoord aantal malen, dan hebben wij het recht van telaestesie te spreken wanneer de proefpersoon een zodanig groot aantal treffers produceert, dat dit aantal als significant kan worden aangemerkt (van een zodanige geringheid is dat de kans dat dit aantal op rekening van het toeval moet worden geplaatst, praktisch gelijk nul is).

Zoals te verwachten valt doet de helderziendheid in de ruimte zich ook in dromen voor. In de loop der eeuwen hebben zich ontelbare gevallen van telaesthesie al of niet tijdens de slaap voorgedaan en ook in onze dagen worden zij, zoals te verwachten viel, opgemerkt. De hispanoloog dr. Johan Brouwer, die in zijn strijd tegen de Duitse bezetter de dood vond, maakt in zijn **Kronieken van Spaanse soldaten uit het begin van de tachtigjarige oorlog** melding van een geval van „tweede gezicht" van Parma. Tijdens de belegering van Maastricht (1579) geraakte deze spontaan in een visionaire toestand en schouwde de muiterij die in de buurt van Wesel onder de Spaanse troepen was ontstaan.

Zenerkaarten-test. De proefpersoon, een student, „raadt" de kaarten welke de proefleidster bekijkt. De foto is genomen van de plaats van de controleur, die zowel het gedrag van de proefpersoon, als dat van de proefleidster observeert.

Experimentele voorschouw

Talrijk zijn de gevallen van personen die er zich op paranormale wijze van bewust blijken te zijn geworden dat zij niet lang meer te leven hebben. Deze bewustwordingen hebben volstrekt niet altijd betrekking op ernstige zieken, die de hoop op genezing hebben opgegeven, maar zeer vaak ook op kerngezonde mensen. Hier werd reeds in 1829 op gewezen door de Duitse arts C. G. Carus, die zeer met Goethe bevriend was. De Franse arts en parapsycholoog E. Osty bracht een aantal van dergelijke gevallen bijeen waarbij hij er op wees, dat bij tal van deze gevallen onmiskenbaar paragnosie in het spel is. Dit was ongetwijfeld ook het geval bij de dichter H. Marsman. In 1930 droomde hij, dat hij zou sterven aan boord van een schip, in het ruim, bij het loeien van de sirenes. De droom maakte zo'n diepe indruk op hem, dat hij naar aanleiding daarvan een gedicht (**Maannacht**) schreef, dat hij in 1934 publiceerde. In 1940 vond hij de dood in het ruim van een schip, bij het loeien van de sirenes. Het schip, waarmede hij naar Zuid-Afrika zocht te ontkomen werd getorpedeerd. Nauw verwant met deze gevallen zijn die, waarbij men een voorweten heeft met betrekking tot een ongeluk en daarmede gepaard gaand lichamelijk letsel. In mijn boek **Magnetiseurs, somnambules en gebedsgenezers** (Leopold, Den Haag) vindt men het geval van een vrouw die herhaaldelijk dromen had met betrekking tot de amputatie van haar beide benen. Op zekere dag, toen zij boodschappen deed en naar de etalage van een winkel keek, slipte een auto waarbij haar beide benen verbrijzeld werden.

In mijn boek **Oorlogsvoorspellingen** (Leopold), dat de vraag behandelt in hoeverre de tweede wereldoorlog vooruit werd gezien, heb ik er op gewezen, dat reeds tal van personen in de jaren voor 1940 dromen hadden met betrekking tot gebeurtenissen op het oorlogsgebeuren betrekking hebbend en waarbij zij zelf enigermate betrokken waren.

Zo had een dame in Limburg in 1938 een droom waarin zij Engelse soldaten in haar logeerkamer zag die bijzonder geïnteresseerd waren in een opklapbed, dat zich in deze kamer bevond. In het laatst van 1944, bij de bevrijding van Limburg, realiseerde zich dit droombeeld.

De veelheid van deze gevallen heeft aanleiding gegeven tot het stellen van de hypothese, dat wij in „ons diepste zelf" onze eigen toekomst zouden weten, maar dat dit weten onder normale omstandigheden latent blijft. De Franse filosoof Henri Bergson heeft in dit verband opmerkelijke beschouwingen geleverd met betrekking tot de functie van onze hersenen. Hij gaat uit van het alom bekende feit, dat wij onder debielen personen aantreffen die tot de meest opmerkelijke geheugen-prestaties in staat blijken te zijn. Zij blijken zich allerlei futiliteiten te kunnen herinneren die de normale mens vergeet of, juister, verdringt.

Dit verdringen, aldus Bergson, komt omdat onze hersenen over een remmend mechanisme (méchanisme inhibitif) beschikken dat bij debielen e.d. onvoldoende ontwikkeld is. Op dit stramien voortbordurend komt Bergson, die een grote belangstelling had voor het parapsychologisch onderzoek, tot de stelling dat het feit, dat wij niet voortdurend met onze medemensen in telepathische relatie staan, aan het bestaan van dit remmend mechanisme moet worden toegeschreven. Stel je voor, zo ongeveer redeneert hij, dat dit remmend mechanisme het permanente „inneren" (= het invallen van gedachten uit een vreemd bewustzijn in het onze) niet verhinderde: het gevolg daarvan zou zijn dat dit leven niet te lijden zou zijn.

Zoals ik elders reeds opmerkte kan men hier ontwikkelingspsychologische beschouwingen aan vastknopen. Het feit dat de ontvankelijkheid voor telepathische beïnvloeding bij het jonge kind onmiskenbaar groter is dan bij de volwassene houdt zeer waarschijnlijk verband met de ontwikkeling van het remmend mechanisme. Ook het feit dat de archaïsche mens (de mens uit het verre verleden) hoogstwaarschijnlijk een sterkere paragnostische begaafdheid bezat als de huidige cultuurmens kan men met Bergson's beschouwingen over het remmend mechanisme in verband brengen en, vanzelfsprekend, ook het feit, dat ons proscopisch vermogen zich over het algemeen slechts zwak openbaart.

Wanneer wij met de psychoscopisten experimenteren dan zullen wij daarbij tot de ontdekking komen, dat zij niet alleen „indrukken" krijgen met betrekking tot ons heden en ons verleden (anders gezegd: dat zij niet alleen vermogen te inneren wat wij ons vermogen te herinneren), maar dat zij in tal van gevallen ook „beelden" krijgen met betrekking tot lotgevallen, die ons in de toekomst te wachten staan. In mijn boek over **De Voorschouw** (Leopold, den Haag) heb ik, evenals in andere publikaties, voorbeelden gegeven van psychoscopisten die een en ander met betrekking tot de toekomstige lotgevallen van personen met wie zij in aanraking kwamen langs paragnostische weg te weten bleken te komen. Zelf is mij dat ook bij herhaling overkomen. Zo wist b.v. een mijner proefpersonen mij in 1938 te vertellen dat ik onverwacht een uitnodiging zou krijgen om naar de Ver. Staten te gaan. Zij gaf mij een aantal bijzonderheden met betrekking tot deze toekomstige reis waarvan ik er slechts één hier zal vermelden. Het betreft de terugkeer naar Nederland. Deze zou onder moeilijke omstandigheden plaatsvinden en enige weken langer duren dan de heenreis.

Zoals gewoonlijk maakte ik aantekeningen met betrekking tot deze voorspelling, waaraan ik weinig waarde hechtte tot, in juni 1939, de uitnodiging, geheel onverwacht kwam. In tegenstelling tot de heenreis (per schip), die slechts een week duurde, duurde de terugreis (september 1939) enkele weken als gevolg van het feit, dat ons schip (Statendam) door de Engelsen werd opgehouden en we enige weken in de Downs voor anker moesten liggen.

Uit de parapsychologische literatuur blijkt dat vele onderzoekers geneigd zijn bij dergelijke gevallen van precognitieve telepathie te spreken. Men gaat dan uit van de werkhypothese (veronderstelling), dat elk mens in zijn diepste wezen zijn eigen toekomst kent en neemt daarbij voorts aan, dat de paragnost langs telepathische weg met diepere lagen van het psychisme van zijn bezoeker in contact is gekomen. In de paragnost wordt dan bewust, hetgeen de consultant verdrongen heeft. Het feit dat psychoscopisten wel „indrukken" verkrijgen met betrekking tot de toekomst van anderen heeft er toe geleid dat sommigen van hen zich als beroepshelderzienden gevestigd hebben. Onder deze lieden vinden wij vogels van diverse pluimage. Zowel zwak begaafden, die in een groot aantal gevallen maar wat raak fantaseren, als sterk begaafden die in een betrekkelijk groot aantal gevallen langs paranormale weg iets met betrekking tot de toekomst van hun consultanten gewaar blijken te kunnen worden. Dit betekent echter geenszins dat deze mensen geen fouten maken. Het komt b.v. herhaaldelijk voor dat ze naast echte voorspellingen ook (zonder zich daar bewust van te zijn) pseudo-voorspellingen doen. Wie langdurig deze mensen heeft geobserveerd weet, dat het bij herhaling gebeurt dat de paragnost met zijn consultant in een oppervlakkig telepathisch contact geraakt en deze die toekomst voorspelt, die de consultant zich wenst. Parapsychologisch is de „proefneming" dan als geslaagd aan te merken (wij hebben immers met een geval van telepathie te doen) maar voor de consultant, die iets omtrent zijn toekomst wil weten, hebben wij zonder meer met een mislukking te doen. Een zakenman, die in financiële moeilijkheden verkeerde en zich tot een „waarzegger" wendde kreeg van deze te horen, dat hem binnenkort een grote erfenis te wachten stond van een bejaard familielid, dat Cato heette en hem zeer toegedaan was. De man was naar de waarzegger toegegaan met de geheime (en waar-

schijnlijk verdrongen) wens, dat zijn tante Cato, die zeer bemiddeld was, spoedig zou komen te sterven en haar vermogen aan hem zou vermaken. Zonder dat te willen en zonder zich daar bewust van te zijn geweest had de consultant de paragnost telepatisch beïnvloed.
De tante leefde nog 11 jaar en toen zij stierf bleek zij haar vermogen aan een liefdadigheidsinstelling te hebben vermaakt.
Ook verkeerde interpretatie van juiste beelden komt voor. Ik heb elders de paragnosten wel vergeleken bij een man, die een bioscoopvoorstelling bijwoont en tijdens deze voorstelling enige malen wordt weggeroepen.
Als men hem later met betrekking tot de fragmentarisch geziene film ondervraagt kan het gebeuren, dat hij een verkeerde interpretatie geeft met betrekking tot hetgeen hij zich herinnert van hetgeen hij gezien heeft.

De dichter H. Marsman
(Foto Nederl. Letterkundig Museum)

Bij dit alles dient nog opgemerkt te worden dat ook de beste paragnost dagen heeft waarop hij zich minder goed gedisponeerd gevoelt en onvoldoende in staat is om te werken. Zolang de paragnost zijn gave niet vercommercialiseerd heeft is dit geen bezwaar, daar hij zijn bezoeker kan wegsturen met verzoek een andere afspraak te maken. Maar wanneer men als paragnost van zijn begaafdheid moet leven zal men, uit economische overwegingen, trachten zichzelf te forceren met het gevolg dat men fantasie-beelden voor paragnostische beelden houdt en zijn klant voor een waardeloos advies laat betalen.
Het spreekt vanzelf dat men van parapsychologische zijde er naar gestreefd heeft de proscopie, evenals de andere elementen van het verzamelbegrip paragnosie onder experimentele omstandigheden te benaderen. Er zijn in de loop der jaren uitgebreide onderzoekingen gedaan met psychoscopisten waarbij bleek dat het voorwerp (de inductor) in tal van gevallen geen andere rol speelt dan de knoop in de zakdoek bij het zich herinneren. Duidelijk is bij deze proefnemingen gebleken (hetgeen overigens reeds door het onderzoek der spontane paragnosie aan het licht getreden was), dat bij de paragnosie noch de ruimte en noch de tijd een rol schijnen te spelen. Een psychoscopist kan niet alleen „indrukken" krijgen met betrekking tot een voorwerp dat men hem in handen heeft gegeven maar ook met betrekking tot een voorwerp, (of juister met betrekking tot de houder van dat voorwerp) dat zich op honderden kilometers afstand van hem bevindt. Ook de tijd speelt hier geen rol. De z.g. grijpproeven en de daaraan verwante stoelenproeven welke van onze zijde vijfentwintig jaar lang met de heer G. Croiset werden genomen wezen uit, dat een paragnost ook „indrukken" kan krijgen met betrekking tot een voorwerp dat hem over enige weken — **door een geheel toevallige samenloop van omstandigheden** — ter hand zal worden gesteld. Ook blijkt hij indrukken te kunnen verkrijgen met betrekking tot een persoon die op een bepaalde dag, in een bepaalde zaal, op een bepaalde, door het lot aangewezen stoel zal komen te zitten. Het meest interessant zij hier zeker wel de transoceanische stoelenproeven, waarbij wij Croiset (in Utrecht) lieten voorspellen, wie op een bepaalde datum op een volkomen door het toeval bepaalde stoel in New York of Denver zou komen te zitten. Bij deze proeven, waarover ik uitvoerig heb gepubliceerd in mijn boek **De Voorschouw** en elders, was Croiset bij de controle niet aanwezig, zodat het uitgesloten moet worden geacht dat van enige normale of paranormale beïnvloeding van de doelwitpersoon zijnerzijds sprake kan zijn geweest.
Men kan de hierboven genoemde stoelenproeven tot hun meest eenvoudige vorm terugbrengen wanneer men, zoals door Rhine e.a. is gedaan, gebruik maakt van de hiervoor reeds genoemde Zenerkaarten. Men neemt dan 25 bakjes ter grootte van deze kaarten en laat de proefpersonen voorspellen, welke kaart over een vooraf bepaald aantal uren, geheel toevallig, in bakje 1 tot en met bakje 25 zal vallen. Na verloop van het vooraf bepaalde tijdstip laat men automatisch de 25 (5 x 5) Zenerkaarten in de daarvoor bestemde bakjes vallen, herhaalt de proef een statistisch verantwoord aantal malen, berekent het aantal treffers en missers, gaat na of het aantal treffers mogelijk dat der missers overtreft en zo dit het geval blijkt te zijn, berekent men de grootte van de kans dat het verkregen surplus op rekening van het toeval moet worden gesteld.
Hoe belangrijk deze kaartproeven ook zijn omdat zij het wiskundig bewijs leveren van het bestaan van paragnostische verschijnselen, zij kunnen ons nooit die informatie verstrekken met betrekking tot de persoonlijkheidsstructuur van de paragnost, welke de toepassing van de kwalitatieve methode ons verschaft. Uit dien hoofde dienen beide methoden toegepast te worden. Zij vullen elkaar aan.
Zoals te verwachten viel vonden wij bij onze grijp- en stoelenproeven een bevestiging van hetgeen wij bij onze andere onderzoekingen reeds opmerkten t.w. dat de paragnost in de eerste plaats met betrekking tot de doelwitpersoon die gebeurtenissen uit diens leven opmerkte, die associatief verwant waren aan gebeurtenissen welke zich in zijn eigen leven hadden afgespeeld. Zij sterkten ons in onze overtuiging dat men nimmer kan volstaan met de verschijnselen te bestuderen los van de persoon die deze verschijnselen produceert. Persoon en verschijnsel vormen een eenheid (totaliteit). Wie dit inziet begrijpt dat wij dienen te komen tot de opbouw van een antropologische parapsychologie naar het model van de antropologische psychiatrie.

Maannacht

H. MARSMAN

De maan breekt de wolken
[uiteen;
en stromende uit die wel
[breken
kolken en kreken, gletschers en
[meren
naar alle verten uiteen.

de aarde is klein en alleen
een slingerend schip in het
[ruim,
dat zich stampend en schuin
overstag gaand in doodsangst
kampende boven houdt
op het kolkende water des
[donkers
onder het stormende schuim.

ik lig in het ruim naast een
[vrouw.
haar borsten rijzen en dalen;
zij slaapt, zij denkt nu alleen
in haar dromen aan het geluk;
hoe vredig haar ademhalen:
zij weet niets van den nood
van ons schip, zij hoort
de seinen niet gillen
noch het angstige fluiten
driemaal, als een signaal
van den dood.

gun mij nog twee uren slaap,
ik kàn zo niet blijven waken...

neem dan nu afscheid van haar,
misschien zult gij den morgen
[niet halen,
tenzij in een ander land....

Ik schuif mijn hand in haar
[hand
— zie, even beven haar
[wimpers —
zo liggen wij naast elkaar
als tweelingen, sluimrende
kinderen.
zullen wij elkaar niet meer
[vinden,
dan zij mij dood — of ik haar?

Beschouwingen met betrekking tot de parergie

Wij kunnen de paranormale verschijnselen, welke als het object van studie van de parapsychologie worden aangemerkt, in twee hoofdgroepen onderbrengen t.w. die der paragnostische alsmede die der parergische verschijnselen. Tot dusverre beperkten wij ons tot de paragnostische verschijnselen (telepathie en helderziendheid in ruimte en tijd). Thans willen wij enige aandacht schenken aan de parergische verschijnselen. Het woord parergie is samengesteld uit de Griekse woorden para (= neven) en ergein (= handelen).

Tot de parergische verschijnselen behoren de ideoplastische verschijnselen. Wij hebben hieronder te verstaan al die verschijnselen waarbij de organische stof zich onder invloed van een idee (voorstelling) (ver)vormt. Anders gezegd: waarbij een idee of voorstelling vormen schept. Van ideoplastische verschijnselen mogen wij reeds daar spreken waar onder invloed van een voorstelling veranderingen in de lichamelijke vorm intreden, gelijk dit b.v. bij de pseudo-zwangerschap het geval is.

Een hoogst interessante groep van ideoplastische verschijnselen vormen de stigmatisatie-verschijnselen. Onder stigmatisatie hebben wij te verstaan een verschijnsel dat bestaat uit het op gezette tijden verschijnen van de traditionele vijf wonden van Christus. In de loop der eeuwen hebben onderscheidene personen als gestigmatiseerden van zich doen spreken. Enkele van deze personen, waaronder Theresia Neumann van Konnersreuth, zijn aan grondige wetenschappelijke onderzoekingen onderworpen waarbij aan het licht is gekomen, dat men hier geenszins met bovennatuurlijke verschijnselen te doen heeft, gelijk men eertijds meende, maar met fenomenen van psychogene aard, die in het bijzonder de aandacht verdienen van die artsen die zich met de problematiek van de psychosomatiek bezighouden.

Wanneer wij zien dat wij ons lichaam door auto-suggestie aldus negatief kunnen beïnvloeden dan moet ook het omgekeerde mogelijk zijn. Anders gezegd: wanneer wij ons door onze voorstellingen ziek kunnen maken dan moet ook het omgekeerde mogelijk zijn. Daarmede raken wij het probleem van de z.g. wondergenezingen, welke op bedevaartplaatsen (Lourdes e.a.) geconstateerd zijn. Een aantal van deze genezingen zijn vanuit medisch standpunt gezien uitermate merkwaardig. In Lourdes is een groep artsen die een aantal medisch „onverklaarbare" gevallen van zelfgenezing bijeen bracht welke alle, zonder uitzondering, de toets van strenge wetenschappelijke kritiek kunnen doorstaan. Men heeft bij deze gevallen wel gesproken van een ongewone activering van de natuurlijke geneeskracht van het lichaam (vis medicatrix naturae), een term welke ons brengt op het gebied van het neo-vitalisme. Wij hebben daaronder te verstaan een richting in de biologie (geneeskunde) volgens welke onze psyche niet alleen denkbeginsel zou zijn, maar tevens organiserend beginsel.

Wie enigermate bekend is met de geschiedenis van de wijsbegeerte weet dat wij deze vitalistische gedachte reeds bij Aristoteles aantreffen, die de „ziel" beschouwde als de wezensgrond van het levende organisme. Deze Aristotelische gedachte moet gezien worden als de basis van het vitalistische denken, dat door de eeuwen heen zijn aanhangers heeft gevonden. Maar zeker ook zijn bestrijders. Onder deze bestrijders heeft Descartes (1596-1650) een belangrijke plaats ingenomen. Deze denker, die tot op onze dagen zijn invloed heeft doen gelden op het Europese denken, beschouwde het lichaam als een machine. Op de vraag wie deze „machine" heeft opgebouwd antwoorde hij: God, een opvatting die door velen, terecht, als onwijsgerig werd beschouwd omdat hier een beroep wordt gedaan op een „prima causa", een eerste oorzaak. In tegenstelling met de theologie, waarin het begrip „eerste oorzaak" wel past, houdt men in de wijsbegeerte slechts rekening met „tweede oorzaken".

Cartesius vond o.m. bestrijding bij de achttiende-eeuwse arts La Mettrie die een boek schreef dat tot titel draagt **L'homme machine** (de mens een machine) en waarin hij het ontstaan van deze „machine" min of meer toeschreef aan het spel van blinde natuurkrachten. Het denkbeeld van een organiserend beginsel achtte hij onaanvaardbaar.

In het midden van de vorige eeuw zien wij het materialistische energetisch monisme ontstaan waarvan Büchner, Vogt en Moleschott de voorgangers waren. Voor de aanhangers van deze vorm van monisme, dat later in Ernst Haeckel, die de denkbeelden van Ch. Darwin populariseerde, zo'n strijdvaardige propagandist zou vinden, kon het psychische (de ziel) niet anders zijn dan een begeleidingsverschijnsel van fysiologische processen in de hersenen. Het bewustzijn dient, volgens hen, gezien te worden als een begeleidingsverschijnsel van bepaalde hersenverrichtingen, als een onmiddellijke uitdrukking der intensiteit van zekere energetische processen in de hersenen en zenuwcentra.

Wie de „denkziel" aldus degradeert tot een nevenverschijnsel van een fysisch-chemisch gebeuren, moet daarmede noodzakelijkerwijze het begrip formatieve psyche (organiserend beginsel) verwerpen. Handhaving van dit begrip zou betekenen, geloof slaan aan de bewering van von Münchhausen, dat hij zichzelf bij de haren uit het moeras trok.

Met de opkomst van het wijsgerig materialisme hing nauw samen de opkomst van een wijsgerig-materialistisch getinte ontwikkelingsfilosofie waaraan de namen van Darwin en Haeckel verbonden zijn. In hun ontwikkelingsfilosofische beschouwingen staat de evolutie-leer tegenover de scheppingsleer. Alles is ontstaan volgens de wet van oorzaak en gevolg. Het teleologisch denken (de overtuiging dat een biologisch gebeuren door een doel kan worden bepaald, zoals de vitalisten menen) was deze onderzoekers vreemd. Door evolutie, onder leiding van de natuurlijke teeltkeuze, ontstaat alles wat leeft, dank zij variabiliteit en het overleven van de meest geschikten (strijd om het bestaan).

In 1909 verscheen het werk **Philosophie des Organischen** van de hand van Hans Driesch, in die dagen hoogleraar in de zoölogie te Heidelberg. Driesch heeft getracht in dit werk het bewijs te leveren, dat er in de wereld der organismen een iets werkzaam is, dat buiten de sfeer van fysische en chemische werkingen is gelegen, waarbij hij zijn bewijzen in hoofdzaak steunt op de morfogenesis. In hoofdzaak — niet uitsluitend.

Onder morfogenesis (vormwording) verstaat Driesch de ontwikkelingsgang van het individuele organisme. Deze is door hem nauwkeurig bestudeerd aan de hand van proeven op gemutileerde zeeëgel-eieren. Daarbij is hem gebleken, dat er zich in de organische natuur ordenende krachten openbaren van zodanige kwaliteit, dat de studie dezer krachten verre buiten de grenzen van natuur- en scheikunde uitgaat, hetgeen er de oorzaak van is dat de biologie als een afzonderlijke wetenschap dient te worden beschouwd. Deze krachten verraden een zekere autonomie t.o.v. de energie (= eenheid van hoger orde waartoe de begrippen stof en kracht der 19de eeuwse materialisten door Wilhelm Ostwald zijn teruggebracht).

Zowel de morfogenesis als de handeling (= het reageren op een historische basis van reactie) hebben Driesch aanleiding gegeven de overtuiging uit te spreken, dat er in de wereld der organismen een X werkzaam is, welke deze kunstige en in hun soort volmaakte gehelen, welke we als plantaardige en dierlijke lichamen kennen, heeft opgebouwd. Driesch heeft deze X „Entelechie" genoemd met het oogmerk eer te bewijzen aan Aristoteles, de eerste in de geschiedenis van het Europese denken bekende vitalist.

Zoals te verwachten viel hebben de denkbeelden van Driesch kritiek uitgelokt en hier en daar bestrijding ge-

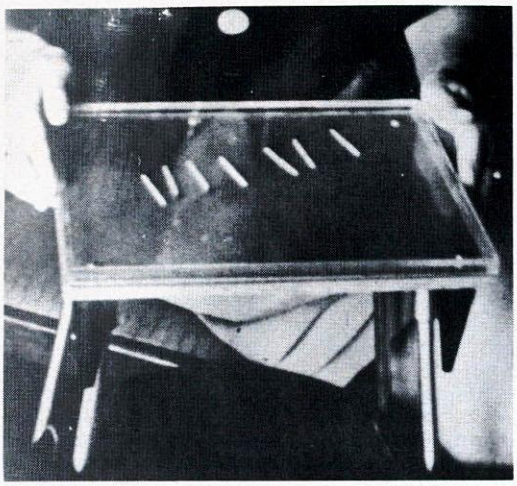

1

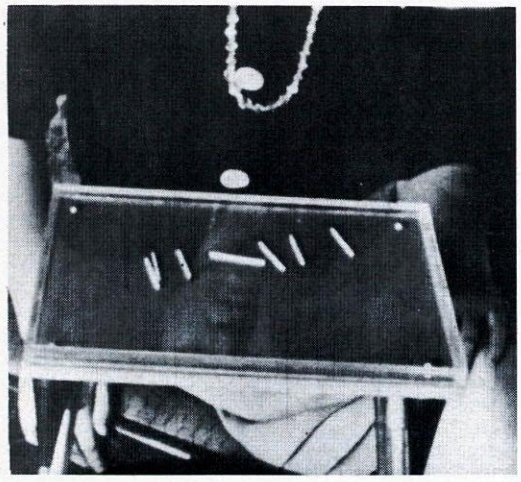

2

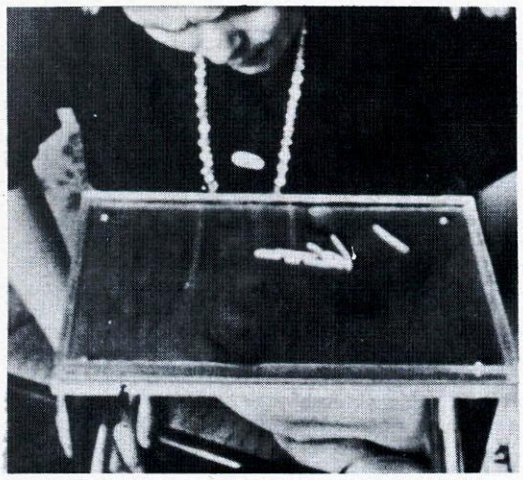

3

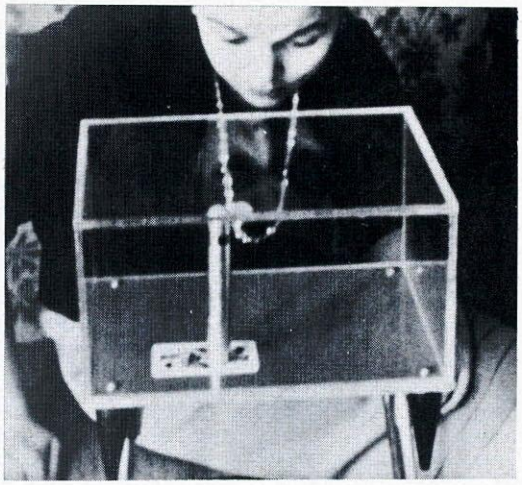

4

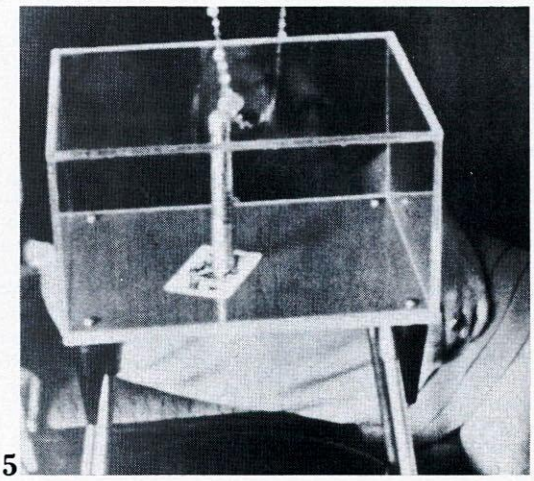

5

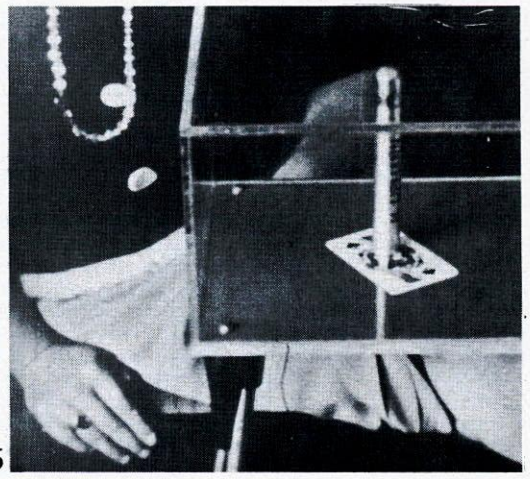

6

Psychokinese in Moskou. Onder controle van wetenschapsmensen toont Nina Koelagina dat zij het vermogen bezit om voorwerpen te verplaatsen alleen door er naar te kijken of door haar handen er over heen te bewegen.

Psychokinese in Moskou. Een andere proef met Nina Koelagina, ditmaal met een speelkaart.

Beschouwingen met betrekking tot de parergie

vonden. Alles is ten slotte gecompliceerder bevonden dan Driesch gemeend heeft. Wij kunnen op dit alles hier niet ingaan. Maar deze kritiek houdt zeker niet in dat in onze dagen het neo-vitalisme afgedaan zou hebben. Het tegendeel is het geval. De uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek hebben velen aanleiding gegeven om in beginsel het neo-vitalisme te aanvaarden, zij het ook in gewijzigde vorm.

Wij zagen hiervoor dat wij de stigmatisatie en de daaraan verwante verschijnselen als intra-somatische ideoplastie kunnen aanmerken. Het parapsychologisch onderzoek brengt ons nu ook in aanraking met extra-somatische ideoplastie en het is reeds Driesch geweest die er op gewezen heeft, dat deze verschijnselen een pleidooi inhouden voor neo-vitalistische beschouwingen.

Ofschoon deze extra-somatische ideoplastische verschijnselen tot dusverre niet zo grondig zijn bestudeerd als de paragnostische verschijnselen, en hier nog tal van vragen onbeantwoord moesten blijven, kan men niettemin als vaststaand aannemen, dat men bij een aantal proefpersonen (Eusapia Palladino, Rudi Schneider e.a.) paranormale vormsels heeft zien ontstaan, welke kennelijk onder de invloed van het voorstellingsleven dezer proefpersonen (parergasten genaamd) stonden. Met behulp van deze paranormale vormsels vermochten de parergasten kleine voorwerpen op afstand in beweging te brengen en te verplaatsen (telekinese of psychokinese).

De Franse arts Osty, die een uitstekend onderzoek naar het voorkomen van deze parergische verschijnselen instelde, waarbij gebruik werd gemaakt van een voortreffelijke laboratorium techniek, heeft deze „ijle stof", welke bij de proefnemingen werd waargenomen, „substance X" genoemd en zich daarbij van verder commentaar onthouden. Wij stellen hier de vraag of deze „materie" wel zo onbekend is als Osty en anderen hebben doen voorkomen.

In zijn standaardwerk **Ochêma,** dat de zin en geschiedenis van het hylisch pluralisme behandelt (uitg. van Gorcum, Assen), heeft wijlen de Leidse hoogleraar J. J. Poortman er op gewezen, dat een ieder die zich met de geschiedenis van het menselijk denken bezighoudt tot de ontdekking zal komen, dat men reeds in de oudheid de stelling poneerde, dat er naast de „grove" stof, zoals wij die kennen, een ijlere vorm of ijlere vormen van stof zou(den) bestaan. Dit betekent dat men naast een enkelvoudig of monistisch materialisme een twee (dualistisch) of meervoudig (pluralistisch) materialisme dient te onderscheiden.

In de moderne wijsbegeerte is het Prof. J. J. Poortman die voor het eerst dit onderwerp op een systematische en van grote kennis getuigende wijze heeft uitgewerkt. Hij heeft er daarbij op gewezen, dat met de leer van het meervoudig materialisme samenhangt de overtuiging, dat de mens over meer dan één lichaam zou beschikken. Door de eeuwen heen treffen wij het geloof in een fijnstoffelijk meta-organisme aan, dat het voertuig (ochêma) der ziel zou zijn na de dood van het grofstoffelijk lichaam.

Het is nu een niet te loochenen feit, dat het parapsychologisch onderzoek een aantal convergente argumenten ten gunste van dit „geloof" heeft bijeengebracht. Vanzelfsprekend kunnen wij ons hier niet met een opsomming en bespreking van al deze argumenten inlaten. Wij moeten volstaan met er op te wijzen, dat een dezer argumenten gelegen is in de uitkomsten van onderzoekingen met parergasten, gelijk de hiervoor reeds genoemden Eusapia Palladino en Rudi Schneider. Wijlen de Amsterdamse fysioloog Prof. G. van Rijnberk, die tal van jaren hoofdredacteur van het **Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde** en in het begin van deze eeuw in de gelegenheid was proefnemingen met Eusapia bij te wonen, zegt op grond van deze proefnemingen er van overtuigd te zijn geraakt, dat het „geloof" in het meta-organisme (door hem, in navolging van de Neo-Platonicus Damascius astraal-lichaam genoemd) onmiskenbaar op een reële basis berust, een mening welke schrijver dezes op grond van jarenlange ervaringen met proefpersonen mede is toegedaan.

Zoals hiervoor reeds werd opgemerkt vond Driesch in de uitkomsten van deze parergische verschijnselen een argument te meer voor de juistheid van zijn neo-vitalistische leer. En dit op grond van het feit, dat in de verstoffelijkingsverschijnselen, zoals men deze bij parergasten heeft waargenomen, duidelijk verschijnselen van ideoplastische aard aantoonbaar zijn. Deze ideoplastie kon echter niet meer als **intra**—somatisch worden aangemerkt doch, daar zij zich buiten de grenzen van het cellenlijf (ons „gewone" lichaam) voordeed zal zij **buiten**-lichamelijk (**extra**-somatisch) moeten worden genoemd. Anders gezegd: deze ideoplastische verschijnselen deden zich in een kennelijk ijlere vorm van materie voor en deze ijlere vorm houdt kennelijk verband met het bestaan van een meta-organisme dat de oude Grieken de naam van ochêma gaven.

Zonder hier nader op in te gaan willen wij er op wijzen, dat eensdeels deze parergische verschijnselen pleiten ten gunste van neo-vitalistische beschouwingen en dat anderdeels in het vitalisme een mogelijkheid is gelegen aanvaardbare verklaringen te vinden voor het ontstaan van deze paranormale vormsels die men bij parergasten heeft waargenomen.

Bij de onderzoekingen met parergasten gelijk Eusapia Palladino en Rudi Schneider bediende men zich van de z.g. kwalitatieve methode. Hier rijst nu de vraag of men er ook in geslaagd is, gelijk bij de paragnosie (men denke hier aan de proeven met Zenerkaarten), parergische verschijnselen te onderzoeken met toepassing van de als kwantitatief aangemerkte methode. Het antwoord op deze vraag kan slechts bevestigend luiden. Het behoort tot de verdiensten van de Amerikaanse parapsycholoog Prof. J. B. Rhine, dat hij reeds in de dertiger jaren een begin maakte met dergelijk kwantitatief onderzoek. Evenals bij de paragnosie heeft hij daarbij „gewone" mensen (studenten e.d.) gebruikt en dus geen mensen die als parergasten (of paragnosten) van zich hadden doen spreken. Aan deze proefnemingen lag de juiste veronderstelling ten grondslag dat de mens van nature over parergische vermogens beschikt (gelijk hij van nature over paragnostische vermogens beschikt).

Bij de proeven op het gebied van de parergie met toepassing van als kwantitatief aangemerkte methode bedient men zich in hoofdzaak van dobbelstenen. Men geeft daarbij de proefpersonen b.v. opdracht deze dobbelstenen duizend of meer malen te werpen met de intentie dat de zes ogen boven komen. En zo vervolgens. Bij deze proefnemingen blijkt nu dat er mensen zijn die een significant aantal malen meer zes ogen (vijf ogen enz.) weten te werpen dan volgens de kansrekening te verwachten valt. Rhine begon met zijn proefpersonen met de hand te laten werpen maar langzamerhand wist hij de methodiek zo te verbeteren dat het werpen geheel mechanisch gebeurde. Ook bij deze mechanisering van de proeven bleken er mensen in staat te zijn door hun „wil" de vrije val van dobbelstenen te kunnen beïnvloeden. Het spreekt wel vanzelf dat een dergelijke beïnvloeding de aanwezigheid van een onbekende vorm van materie veronderstelt. En deze veronderstelling brengt ons op het gebied van de oude leer van het hylisch pluralisme (meervoudige stoffelijkheid) waaraan Poortman zijn geschriften over het onderwerp Ochêma wijdde.

■

Een foto van het in dit artikel ter sprake gebrachte kasteel te Coevorden.

OVER HET GEBRUIK VAN PARAGNOSTEN VOOR PRAKTISCHE DOELEINDEN

In 1693 verscheen in Parijs een boek van de hand van Pierre le Lorrain waarin het goed gedocumenteerde verhaal voorkomt van een kennelijk paragnostisch begaafde boer, die er in slaagde de politie belangrijke en bruikbare aanwijzingen te geven met betrekking tot de moordenaars van een wijnkoper.

Dit is zekerlijk niet het enige bericht waaruit blijkt, dat men reeds in vroegere eeuwen gebruik maakte van een paragnost voor politiële doeleinden. Ingenieur Ilg, die minister van buitenlandse zaken was bij de toenmalige keizer van Abessinië Menelik (laatst vorige eeuw en begin van deze eeuw) maakt melding van het feit, dat men in zijn dagen wel gebruik maakte van jonge kinderen die in hypnotische toestanden gebracht werden waarin zij „helderziend" werden en dan in staat bleken aanwijzingen te geven met betrekking tot diefstallen. In de dagen dat Indonesië nog koloniaal gebied was maakte de politie wel gebruik van „doekoens" (inheemse medicijnmannen). In ons land werd voor de oorlog door deze of gene rechercheur weleens, officieus, gebruik gemaakt van de een of andere „helderziende", die soms (lang niet altijd) bruikbare „tips" bleek te kunnen geven. In de oorlogsjaren ben ik weleens „heimelijk" benaderd door leden van de rechterlijke macht in verband met moordaanslagen, welke met steun van de Duitsers door leden van de NSB op Nederlanders gepleegd waren met verzoek, een van mijn proefpersonen in te schakelen. Hier en daar leverde dat parapsychologisch interessant materiaal op dat echter, op grond van tegenwerking en onwil van de zijde van hen die de bezetters steunden, politieel niet benut kon worden.

Na de bevrijding kreeg ik de gelegenheid een uitgebreid onderzoek in te stellen met betrekking tot de vraag, in hoeverre paragnostisch begaafde personen in staat waren gegevens te verstrekken die voor politie en justitie van enig nut waren. Het resultaat van dit onderzoek legde ik neer in een boek, dat in 1957 onder de titel **Beschouwingen over het gebruik van paragnosten voor politiële en andere praktische doeleinden** bij de uitgeverij Bijleveld te Utrecht verscheen. Sindsdien is veel aanvullend materiaal in het **Tijdschrift voor Parapsychologie** en elders verschenen.

De uitkomsten van mijn onderzoek kunnen als volgt geformuleerd worden:

1. Onder de paragnostisch begaafde personen bevindt zich een aantal dat tot zeer opmerkelijke paragnostische prestaties in staat is, die van wetenschappelijke waarde zijn en onze kennis met betrekking tot paragnostische verschijnselen, alsmede met betrek-

OVER HET GEBRUIK VAN PARAGNOSTEN VOOR PRAKTISCHE DOELEINDEN

king tot de personen die deze verschijnselen produceren, aanmerkelijk vergroten

2. Deze personen blijken in een aantal gevallen gegevens te kunnen verstrekken welke van politiële (praktische) waarde blijken te zijn.

3. Naast de gevallen, waarbij de geconsulteerde paragnosten gegevens verstrekten die van **praktische** waarde bleken te zijn staan tal van gevallen, waarbij de verstrekte gegevens alleen van parapsychologische waarde bleken te wezen. Wij kunnen hier een vergelijking treffen met een politiehond. Wie over ervaringen met politiehonden beschikt weet, dat wij ook hier onderscheid moeten maken tussen gegevens die van praktische waarde bleken te zijn en gegevens, die alleen maar dierpsychologisch interessant zijn. Stel dat bij een vermissingsgeval de hond naar de plaats gaat waar de vermiste zich enige tijd te voren heeft opgehouden maar zich thans niet meer bevindt, dan is de prestatie van de hond voor de politieman waardeloos. De hond verschafte immers geen bruikbare gegevens. Voor de dierpsycholoog ligt de zaak echter anders en kan dit gedrag aanleiding geven hem van een geslaagd dierpsychologisch experiment te doen spreken. Niemand zal de dwaasheid begaan om nu het nut van het gebruik van speurhonden in twijfel te trekken omdat het dier een „verkeerde" plaats aanwees. Slechts voor de politieman was de plaats „verkeerd" (anders gezegd: leverde het gedrag van de hond geen praktisch bruikbaar resultaat op). De dierpsycholoog, die het gedrag van de hond met geheel andere ogen bekijkt dan de rechercheur, zal hier van een **geslaagd,** maar praktisch onbruikbaar, resultaat spreken. Het is mogelijk dat zo'n praktisch onbruikbaar resultaat gegevens inhoudt die dierpsychologisch interessanter zijn dan menig door de politieman als geslaagd aangemerkt gedrag.

Wij zien nu hetzelfde bij paragnosten. Uit de door mij in de loop der jaren bijeengebrachte (en ten dele gepubliceerde) gegevens blijkt, dat menig in politieel opzicht niet geslaagd experiment een belangrijke bijdrage leverde tot onze kennis van de paragnosie en de paragnosten. Ik heb dit in verschillende publikaties uiteengezet en er daarbij op gewezen, dat voor mij de vraag naar de praktische bruikbaarheid van paragnosten steeds secundair is geweest en dat het er voor mij in de eerste plaats steeds om te doen is gegevens te verkrijgen, die van wetenschappelijke waarde zijn. Dat ik deze gegevens in de loop der jaren in ruime mate verkregen heb moge uit mijn vele publikaties over het onderhavige onderwerp op overtuigende wijze gebleken zijn.

Met dit al kan niet ontkend worden dat lang niet alle consulten voor praktische doeleinden alleen maar wetenschappelijke waarde hadden. In een der laatste afleveringen van het **Tijdschrift voor Parapsychologie** (No. 1/2, 1972) vindt men b.v. uitvoerig bericht over de opsporing van een vermiste tekening van de toren van het kasteel te Coevorden met behulp van de paragnost W. Tholen te Nunspeet.

In het kort komt het geval hierop neer, dat de aannemer van de restauratie-werkzaamheden van het kasteel te Coevorden tot de ontdekking kwam, dat nergens een tekening van de oorspronkelijke staat van de toren van dit kasteel te vinden was. Ten einde raad en onder het motto lukt het niet dan schaadt het niet besloot hij de hulp van genoemde paragnostisch begaafd heer in te roepen. Het was hem bekend, dat de heer Tholen er reeds bij herhaling in geslaagd was vermiste voorwerpen, dieren en mensen op te sporen en hij achtte het uit dien hoofde waarschijnlijk, dat hij hem ook gegevens zou kunnen verschaffen die tot het vinden van de ontbrekende tekening zouden leiden. Hij belde de heer Tholen op die (telefonisch) zijn indrukken weergaf die ten slotte tot het vinden van de tekening geleid hebben. De heer Tholen wist bij dit eerste telefonisch gesprek de heer J. Nijboer (de aannemer) reeds een juiste beschrijving van de tekening te geven (zo „zag" hij o.m. dat aan de voet van de toren een vrouwenbeeld stond, hetgeen later juist bleek te zijn) en te vertellen, dat deze tekening zich in een antieke dekenkist bevond. De door Tholen verstrekte gegevens leidden er toe dat de heer Nijboer contact zocht met de heer Claterbos te De Wijk, die inderdaad in het bezit bleek te zijn geweest van de door de paragnost beschreven dekenkist, waarin de tekening jarenlang opgeborgen was geweest.

Uit mijn talrijke publikaties blijkt, dat zowel de heer Tholen als de heer Croiset e.a. er bij herhaling in geslaagd zijn de plaatsen aan te wijzen, waar vermiste personen (of hun stoffelijke resten) te vinden waren. Ook met betrekking tot diefstallen en moordzaken zijn meermalen door paragnosten bruikbare gegevens verstrekt. Dit geldt niet alleen vermissingsgevallen in het eigen land maar ook dergelijke gevallen in het buitenland. Nog kortgeleden bleek de heer Croiset in Utrecht in staat te zijn de plek aan te geven, waar het lijk van een verkracht en vermoord meisje in Schotland te vinden was. Bij gelegenheid van het consult, dat een Engelse journalist te Utrecht met Croiset had, wist deze hem o.m. te vertellen, dat in de buurt van de plaats waar het lijk lag zich een auto zonder wielen bevond waartegen men een kruiwagen had geplaatst. Bij een na het consult in Schotland ingesteld onderzoek werden o.m. de auto en de kruiwagen gevonden, alsmede de door de heer Croiset beschreven bomen, waarvan de wortels boven de grond uitstaken. Van alles werden foto's gemaakt, zodat dit geval (evenals zovele andere) als uitermate goed gedocumenteerd moet worden aangemerkt. Er dient hierbij nog te worden opgemerkt, dat bij dergelijke consulten steeds gebruik wordt gemaakt van bandrecorders zodat men steeds nauwkeurig na kan gaan, wat de paragnost heeft gezegd, hetgeen de wetenschappelijke waarde van de controle der gegevens aanmerkelijk verhoogt.

Naast deze treffers komen ook tal van „missers" voor die, parapsychologisch gezien, volstrekt niet die „missers" zijn, die het publiek er in ziet. Want voor het publiek zijn de gegevens of juist of onjuist. Het publiek is overwegend op de praktische waarde ingesteld en heeft overwegend geen oog voor het feit, dat een in praktisch opzicht mislukt experiment soms in wetenschappelijk opzicht als volkomen geslaagd moet worden beschouwd.

Ik heb er in mijn boek met nadruk op gewezen, dat het consulteren van paragnosten door personen die leken zijn op het gebied der parapsychologie slechts afkeuring verdient. Ik wijs in dit verband b.v. op het feit, dat het bij diefstalzaken herhaaldelijk voorkomt dat de proefpersoon in telepathische relatie geraakt met de consultant en dat dit ten gevolge kan hebben, dat de paragnost als dader degene aanwijst, die de consultant **ten onrechte** verdenkt. Ik heb daar tal van merkwaardige voorbeelden van vermeld. Ook onjuiste interpretaties met betrekking tot op zichzelf juiste beelden komen voor. Interessant zijn vaak de „vergissingen" met betrekking tot de tijd. Beelden uit de toekomst worden soms in het verleden geprojecteerd en omgekeerd. Bij een vermissingsgeval sprak een paragnost over de aanwezigheid van een brug, die hij beschreef. Achteraf bleek dat deze brug door de Rijkswaterstaat ontworpen was en alleen nog maar op papier bestond. De paragnost had een toekomstbeeld in het heden geprojecteerd. Het spreekt wel vanzelf dat dergelijke „vergissingen" belangrijk zijn vanuit een wijsgerig standpunt bezien. Zij raken de problematiek van de tijd en doen ons de vraag stellen in hoeverre de tijd als een aanschouwingsvorm van ons menselijk kenvermogen moet worden aangemerkt, zoals de Duitse filosoof Kant in 1781 veronderstelde.

In mijn archief bevinden zich ook interessante gevallen van verdichting of samenpersing. Een paragnost „zag"

In tegenwoordigheid van Prof. Tenhaeff en een wachtmeester der Rijks-politie geeft Croiset zijn indrukken weer in verband met een vermissingsgeval. Op de tafel ziet men de bandrecorder waarop de gesprekken worden opgenomen.

een paar vermiste sieraden in een antieke kast, die hij nauwkeurig beschreef. De consultant had thuis wel antieke kasten maar niet die, welke de paragnost beschreef. Achteraf is gebleken dat de vermiste voorwerpen in drie antieke kasten lagen. De paragnost had van deze drie kasten er één gemaakt. Wij hebben gezien dat dergelijke verdichtingen zich ook in onze dromen voordoen . . .

Zoals ik in een vorig artikel reeds opmerkte bestaat bij het publiek de onjuiste voorstelling dat een paragnost een soort van „alziende" is. Men staat verstomd over de vragen die van de zijde van het publiek vaak aan paragnosten gesteld worden.

Zoals onze onderzoekingen uitwezen vonden wij ook bij ons onderzoek met betrekking tot het gebruik van paragnosten voor praktische doeleinden, dat vrijwel elke paragnost zijn specialisatie heeft en dat deze specialisaties met jeugdervaringen e.d. verband houden. Een proefpersoon, die in zijn kinderjaren te water was geraakt en bijna verdronken (psychisch trauma) bleek een bijzondere belangstelling te hebben voor het vermiste en verdronken kind en slaagde er in honderden gevallen in de plaats te bepalen, waar men het lijk zou vinden. Een andere proefpersoon, die op 17 jarige leeftijd door zijn vader ten onrechte van diefstal verdacht was, had zeer merkwaardige en praktisch bruikbare resultaten bij diefstalaangelegenheden. Hij was er op uit de dader aan te wijzen en onschuldig verdachten te rehabiliteren.

Vanzelfsprekend moeten wij niet alleen onderzoeken wat onze proefpersonen willen, „zien" maar ook hetgeen zij **niet** willen „zien". Ook dit **niet willen „zien"** hangt met ervaringen uit het verleden samen en wij komen tot verklaringen met betrekking tot het **willen** „zien" en **niet willen „zien"** (verdringen) door onze proefpersonen dieptepsychologisch te benaderen.

Zo komen wij weer tot de erkenning dat het niet voldoende is de verschijnselen alleen te bestuderen, maar dat wij bij ons onderzoek ook de persoon van de paragnost hebben te betrekken. Uit het bovenstaande moge gebleken zijn dat paragnosten soms belangrijke hulpkrachten kunnen zijn. Maar ook dat de grootst mogelijke voorzichtigheid hier geboden is. Vergissingen komen voor. Door het publiek worden deze meestal niet begrepen en leiden, ten onrechte, tot geringschattende oordelen. Deze „vergissingen" zijn vanuit een wetenschappelijke ooghoek bekeken vaak nog interessanter dan de gevallen die direct praktisch nut afwerpen.

De wijsgerige achtergronden van parapsychologische verschijnselen

De parapsychologie is, zoals wij gezien hebben, een der zijtakken van de psychologie. Zij is als zodanig een wetenschap waarin het experiment een belangrijke rol speelt en welker beoefenaren er thans in geslaagd zijn het bewijs te leveren, dat elk mens van nature over paragnostische en parergische vermogens beschikt.

Vanzelfsprekend bepaalt de parapsycholoog zich niet tot het bijeenbrengen van goed geconstateerd en goed gedocumenteerd feitenmateriaal. Hij streeft er ook naar begrippen op te stellen, waarvan inhoud en omvang nauwkeurig bepaald moeten worden. Verder streeft hij er naar de geconstateerde verschijnselen te verklaren hetgeen zeggen wil, dat hij klaarheid wil brengen met betrekking tot het wezen der verschijnselen waarvan hij het bestaan heeft vastgesteld en onder bepaalde begrippen heeft weten onder te brengen.

Ons onderzoek leidde o.m. tot de opstelling van het verzamelbegrip paragnosie dat in elementen uiteenvalt. De voornaamste van deze elementen zijn, zoals wij zagen, telepathie en helderziendheid in ruimte en tijd.

Wat de telepathie betreft: onder de verschillende pogingen die men in de loop der jaren heeft aangewend om dit verschijnsel te verklaren moet, volgens de kennis welke wij in onze dagen met betrekking tot dit verschijnsel bezitten, de veronderstelling (hypothese), dat wij bij de telepathie met „inneren" te doen hebben, de meest aanvaardbare worden geacht. Prof. Heymans heeft daar reeds in 1925 op gewezen en ik heb, zoals uit mijn publikaties blijken moge, op het door hem aangevangen stramien voortgeborduurd. Het feit dat wij bij de telepathie met „inneren" te doen hebben, d.w.z. met het invallen van gedachten die uit een ander bewustzijn afkomstig zijn, doet ons besluiten, dat hetgeen men de eenheid en de afgeslotenheid van het individuele bewustzijn pleegt te noemen niet iets van absolute maar wel iets van relatieve aard is. Op gelijke wijze als wij kunnen her- (= opnieuw) inneren blijken wij te kunnen inneren. Bij het her-inneren vallen ons gedachten in die vroeger in ons centrale bewustzijn gegeven waren, doch thans in ons voor- en onderbewuste „sluimeren"; bij het inneren vallen ons gedachten in die uit een ander bewustzijn afkomstig zijn. Heymans en anderen (Bergson, Driesch e.a.) hebben er op gewezen, dat deze erkenning, wanneer wij ons daar wijsgerig op bezinnen, noodzakelijkerwijze tot het inzicht moet leiden, dat in laatste instantie al onze „bewustzijnen" als elementen moeten worden gezien van een omvattender bewustzijn waaraan men wel de naam van „overziel" heeft gegeven. Wie bekend is met de geschiedenis van de wijsbegeerte weet, dat deze gedachte niet alleen bij hedendaagse filosofen wordt aangetroffen, maar dat zij reeds in de oudheid haar aanhangers vond (Stoïcijnen e.a.).

Telepathie is niet alleen „inneren" maar ook „Persönlichkeitserweiterung um das Du". Het is bij de telepathie of een ogenblik de grenzen tussen ik en gij vervagen, of twee „ikken" een ogenblik samensmelten (twee-eenheid). Deze erkenning houdt in dat telepathie ook betekent uitbreiding van onze tegenwoordigheid in de ruimte of, hetgeen hetzelfde is, uitbreiding van onze tegenwoordigheid in het heden. Wij kunnen immers in telepathische relatie geraken met personen die zich op grote afstand van ons verwijderd bevinden. Met een uitbreiding van onze tegenwoordigheid in het heden (of de ruimte) hebben wij ook bij de telaesthesie (= helderziendheid in de ruimte of het heden) te doen. De mens blijkt onder bepaalde omstandigheden in staat te zijn gebeurtenissen waar te nemen die zich op grote afstand van hem verwijderd afspelen.

De helderziendheid in het heden is de tussenschakel tussen de helderziendheid in de toekomst enerzijds en de helderziendheid in het verleden anderzijds. De paragnostisch begaafde mens blijkt niet alleen de ruimtebarrière te kunnen doorbreken maar ook de tijdsbarrière, gelijk de verschijnselen van voorschouw (proscopie) en terugschouw (retroscopie) ons leren. Deze verschijnselen plaatsen ons voor de uitbreiding van onze tegenwoordigheid in de toekomst en in het verleden.

De paragnostische verschijnselen doen ons inzien, dat onze naïef-realistische beschouwingen met betrekking tot ruimte en tijd onjuist zijn. Zoals ik in een vorig artikel reeds opmerkte heeft de Duitse filosoof Kant in zijn hoofdwerk (1781) er reeds op gewezen, dat er aanleiding bestaat om ruimte en tijd als aanschouwingsvormen van ons menselijk (zintuigelijk) kenvermogen aan te merken, een gedachte die in het licht van de uitkomsten van hedendaags natuurkundig onderzoek aan waarschijnlijkheid gewonnen heeft. Het parapsychologisch onderzoek wijst nu ook in deze richting en draagt er toe bij, dat filosofen zich gaan bezinnen op het wezen van ruimte en tijd.

In mijn **Oorlogsvoorspellingen** (Leopold, 1948) een boek dat gewijd is aan de vraag of (en in hoeverre) de tweede wereldoorlog vooruit is gezien, heb ik aangetoond, dat tal van mensen in de jaren, voorafgaande aan het uitbreken van de tweede wereldoorlog, dromen hebben gehad met betrekking tot hun toekomstig lot, waarin het wereldgebeuren zich op de een of andere wijze weerspiegelde. Marsman's droom, hiervoor vermeld, is daar een van de ontelbare voorbeelden van. Deze dichter zou nimmer de dood hebben gevonden in het ruim van een schip bij het loeien van de sirenes, indien de tweede wereldoorlog niet uitgebroken was. Zijn droom is een van die ontelbare voorbeelden van een indirecte oorlogsvoorspelling.

In aanmerking genomen het feit dat elk mens van nature paragnostisch begaafd is en elk mens in principe een proscopische droom kan produceren, betrekking hebbend op het eigen lot en waarin het wereldgebeuren zich op de een of andere wijze weerspiegelt, gevoegd bij het feit, dat elk mens een element is van de totaliteit welke wij de mensheid noemen past ons de erkenning, dat wij uit dit alles kunnen besluiten, dat aan de geschiedenis der mensheid een zich realiserende idee ten grondslag ligt.

Het parapsychologisch onderzoek leidt ons tot een historisch idealistische wereldbeschouwing die het tegendeel is van de historisch materialistische wereldbeschouwing. Evenals in de organische natuur kennelijk een organiserend, doelverwerkelijkend beginsel aanwezig is openbaart zich een dergelijk entelechisch beginsel ook in het wereldgebeuren.

Het behoeft wel geen betoog dat een dergelijke erkenning van verstrekkende wijsgerige betekenis is. Verschillende filosofen van onze dagen hebben dit erkend en daarbij op de grote betekenis gewezen, die de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek hebben bij ons streven tot een wetenschappelijk aanvaardbare wereldbeschouwing te komen. Bergson, Driesch, Oesterreich en Gabriel Marcel behoren tot hen.

De verschijnselen van voorschouw leiden onze aandacht naar het determinisme. Het feit dat men op paranormale wijze een en ander met betrekking tot de toekomst gewaar kan worden leidde Schopenhauer tot deterministische beschouwingen en ontkenning van de vrijheid van onze wil. Hij is zeker niet de enige onder de filosofen die op grond van hetgeen parapsychologisch onderzoek met betrekking tot de voorschouw aan het licht bracht tot een absoluut determinisme neigde. Maar is dit juist? Behoort de vraag: determinisme of indeterminisme niet tot het geheel der antinomieën, waar Kant ons reeds op wees? Hebben wij hier niet met een dier vele metafysische vragen te doen die voor ons menselijk verstand niet oplosbaar zijn? Is het niet zo dat, om hier met van Eeden te spreken, wij ons bevinden te midden van een kosmos die aan alle zijden te groot is met begrijpsmiddelen die aan alle kanten te kort schieten? Ik voor mij ben hier persoonlijk ten zeerste van overtuigd. Wij kunnen niet alle vragen waarvoor wij in ons leven ge-

Immanuel Kant (1724-1804)

steld worden langs rationele (verstandelijke) weg oplossen. Ons menselijk kenvermogen is aan tal van beperkingen onderhevig. Wat het determinisme betreft: ik ben van mening dat wij rekening dienen te houden met de mogelijkheid, dat determinisme en indeterminisme beide waar zijn, dat zij complementair zijn (elkaar aanvullen) maar dat het de beperktheid van ons kenvermogen is om hier tot een synthese te komen van de beide antithesen.

Van Kant is het woord dat „de dood van de mens het einde is van alle ervaring wat betreft de ziel als een voorwerp van ervaring". Anders gezegd: volgens hem zouden wij geen ervaring hebben met betrekking tot het lot van de menselijke „ziel" na de dood van het lichaam. Wij kunnen, zegt Kant, in deze alleen maar geloven.

Maar is dat wel juist? Door de eeuwen heen vinden wij melding gemaakt van geestverschijningen en daaraan verwante en daarmede samenhangende verschijnselen. De parapsychologie heeft ook dit onderwerp in studie genomen. Wij beschikken thans over uitgebreide verzamelingen van gevallen van verschijningen van levenden, stervenden en overledenen. De tijd ligt nog niet zo ver achter ons waarin men de verschijningen van overledenen als **bewijzen** voor het voortbestaan zocht aan te merken. Het parapsychologisch onderzoek wees o.m. uit, dat wij bij tal van gevallen van verschijningen na de dood naar alle waarschijnlijkheid met telepathische beïnvloedingen van nog in leven zijnde personen te doen hebben. Een telepathische beïnvloeding, uitgaande van een stervende, kan urenlang latent blijven en daarna „opduiken" in het bewustzijn van de ontvanger op een moment, waarop de z.g. afzender reeds enige uren te voren overleden is. Wie over ervaringen met psychoscopisten beschikt weet dat zij, als gevolg van een telepathische beïnvloeding van de zijde van een consultant, zowel beelden krijgen met betrekking tot levenden als overledenen. „Hallucineert" de paragnost als gevolg van een telepathische beïnvloeding met betrekking tot een herinnering aan een dierbare overledene, dan zal de consultant in tal van gevallen geneigd zijn hier, geheel ten onrechte, van een verschijning van deze overledene te spreken. Zij die zo spreken vergeten meestal dat consultanten ook (onbewust en ongewild) door telepathische beïnvloeding „hallucinaties" kunnen verwekken met betrekking tot nog in leven zijnde personen.

Vaak gebeurt het dat paragnostisch begaafden allerlei gebeurtenissen weten te vertellen die zich in het leven van een overledene hebben afgespeeld. Men spreekt dan wel van identiteitsbewijzen en schrijft deze aan de inwerking van een overledene toe. Het is alsof de paragnost „innert" wat de overledene zich herinnert met betrekking tot zijn aards bestaan. Parapsychologisch onderzoek toonde aan, dat in tal van dergelijke gevallen het „inneren" geen betrekking had op een overledene doch op een nog in leven zijnd mens, met wie de paragnost in telepathische relatie geraakte. De paragnost „innerde" wat de consultant zich met betrekking tot de overledene her-innerde.

Op de vraag of er dan in het geheel geen gevallen bekend zijn waarbij de waarschijnlijkheid zich aan ons opdringt met een beïnvloeding vanuit een andere sfeer te doen te hebben moeten wij het antwoord schuldig blijven. Wel moeten wij er op wijzen dat de parergische verschijnselen, die het aannemelijk maken dat er een metaorganisme (ochêma) bestaat ons ernstig rekening doen houden met de mogelijkheid, dat de dood niet het einde is van ons bestaan. Daar komt dan nog bij dat de paranormale verschijnselen zonder uitzondering ons de overtuiging schenken, dat de mens een veel gecompliceerder wezenheid is dan de materialistische mensbeschouwing ons heeft doen geloven. De verschijnselen van telepathie en helderziendheid en hetgeen daarmede samenhangt doen ons inzien, dat ons psychisch leven onmogelijk het produkt kan zijn van biochemische processen in de hersenen.

Veel valt er over dit alles te zeggen maar wij kunnen daar hier niet verder op ingaan. Wij moeten volstaan met de hoop uit te spreken, dat uit hetgeen in deze artikelenreeks is behandeld duidelijk naar voren is getreden, dat het parapsychologisch onderzoek, waarvoor in onze dagen een steeds toenemende belangstelling begint te ontstaan, een bijzonder belangrijk onderzoek is dat grote beloften voor de toekomst inhoudt. Laten wij nooit vergeten dat van alle raadselen waarvoor wij ons geplaatst zien de mens wel het allergrootste raadsel is.

Boven de poorten van het orakel van Delphi stonden de woorden: **Ken u zelven.** De studie van de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek zal in belangrijke mate bijdragen tot de oplossing van de vragen: Wie zijn wij? Vanwaar komen wij? Waar gaan wij heen?

Literatuur

W. H. C. Tenhaeff
Inleiding tot de parapsychologie, Bijleveld, Utrecht
Parapsychologie, Standaard uitg., Antwerpen/Utrecht
Het Spiritisme, Leopold, Den Haag.
De Voorschouw, Leopold, Den Haag
Magnetiseurs, somnambules en gebedsgenezers, Leopold, Den Haag
Beschouwingen over het gebruik van paragnosten, Bijleveld, Utrecht
Telepathie en helderziendheid, Unieboek, Bussum

H. Bender
Unser sechster Sinn, Deutsche Verlags Anstalt, Stuttgart

Tijdschrift voor Parapsychologie, orgaan van de Studievereniging voor Parapsychologie
Adres van de secretaris: Bachlaan 1, Heemstede

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Analoga = overeenkomstige gevallen.
Antinomieën = strijdigheid tussen twee opvattingen.
Anthropologie = kennis van de mens; menskunde.
Associatie = verbinding.
Atavisme = terugslag. Het wederom tevoorschijn komen van eigenschappen van vroegere voorouders welke bij de onmiddellijk voorafgaande geslachten ontbreken.
Auditief = mensen die zich het gemakkelijkst die dingen herinneren welke zij gehoord hebben noemen wij auditief.
Biochemie = kennis van de scheikundige werkingen enz. in levende wezens
Crisistelepathie = telepathische verschijnselen die samenhangen met een of ander sterk emotionerend gebeuren in het leven van de z.g. zender.
Coïncidentie = toevallig samentreffen.
Complementair = aanvullend.
Correlatie = wisselwerking; onderlinge verhouding.
Dieptepsychologie = psychologie van het onbewuste zieleleven.
Differentiële psychologie = die zijtak van de psychologie die zich bezig houdt met de verschillen. B.v. de ene mens is meer vatbaar voor aandoeningen dan de ander.
Dualisme = leer van twee onafhankelijk van elkaar en naast elkaar staande beginselen. Tweeleer. Zie monisme.
Eidetisch = mensen met een zodanig levendig en aanschouwelijk voorstellingsvermogen dat hun voorstellingen het karakter van pseudo-hallucinaties gaan dragen noemt men eidetisch.
Empirische psychologie = op ervaring gegrondvest psychologisch onderzoek. Berust de ervaring op proefnemingen, dan spreekt men van experimentele psychologie (proefondervindelijke psychologie).
Entelechie = een werkzaam inwendig beginsel van een wezen waarvan men aanneemt, dat dit beginsel de grondslag is van diens eigenschappen en levensuitingen. Zie neo-vitalisme. De term is afkomstig van Aristoteles.
Forensische psychologie = die zijtak van de psychologie welke zich o.m. bezighoudt met de studie van misdadig gedrag en de oorzaken daarvan.
Fysiologie = verrichtkunde. Onderzoek naar de functies van de organen. Dit in tegenstelling tot de anatomie die alleen de bouw van de organen bestudeert.
Hallucinatie = pseudo waarneming. Zinsbegoocheling waaraan door de hallucinant onvoorwaardelijk geloof wordt gehecht.
Hylisch = op de stof (materie) betrekking hebbend. **Hyle** = stof.
Hypnose = toestand van verlaagd bewustzijnsniveau en vernauwd bewustzijn welke men kunstmatig kan verwekken. De hypnotische toestand is verwant aan de slaaptoestand maar niet identiek met de slaap. Er bestaan hier verschillen van fenomenologische aard.
Ideoplastisch = organische veranderingen die onder invloed van ons voorstellingsleven (onder invloed van „ideeën") ontstaan pleegt men ideoplastische verschijnselen te noemen.
Inductie = afleiding van algemene regelen uit feitenmateriaal dat door waarneming is verkregen. Dit in tegenstelling tot deductie waarbij wij te doen hebben met afleiding uit een aangenomen stelling.
Inductor = het voorwerp waarvan de paragnost zich als hulpmiddel bedient wordt inductor genoemd.
Metafysisch = leer van het bovennatuurlijke. Men mag het bovennatuurlijke niet verwarren met het paranormale gelijk sommigen ten onrechte wel doen. Het bovennatuurlijke gaat ons menselijk kenvermogen te boven. De term is ontleend aan de wijsbegeerte van Aristoteles. Voor hem was de metafysica datgene wat achter of boven de natuur ligt.
Monisme = Eenheidsleer d.i. de leer die al het bestaande (de werkelijkheid) tot één enkel beginsel herleidt, hetzij dit van stoffelijke aard wordt geacht danwel van geestelijke aard.
Morfogenesis = het ontstaan van organische vormen. Vormwording.
Motorisch = betrekking hebbend op beweging. Zo spreekt men b.v. van motorische zenuwen en verstaat daaronder de zenuwen, die de impuls tot beweging naar de spieren voeren.
Mutileren = verminken.
Neo-vitalisme = richting in de biologie welke uitgaat van de veronderstelling, dat aan de vormwording (morfogenesis) een organiserend beginsel ten grondslag ligt. Indien deze richting, gelijk eertijds, slechts op beschouwingen berust spreekt men van vitalisme. H. Driesch gaf het vitalisme een experimentele basis en dat was voor hem aanleiding om van neo-vitalisme te spreken.
Ochêma = voertuig. Ochêma is gelijk te stellen met de termen astraallichaam en metaorganisme.
Oedipus-complex = Indien iemand zich geslachtelijk tot zijn moeder gevoelt aangetrokken spreekt men van Oedipus-complex. Deze term werd door Freud ingevoerd. Zij is ontleend aan de Griekse mythologie.
Parergie = telekinese en daarmede samenhangende verschijnselen brengt men in de parapsychologie onder het hoofd parergische verschijnselen onder.
Parergast = proefpersoon die parergische verschijnselen vertoont.
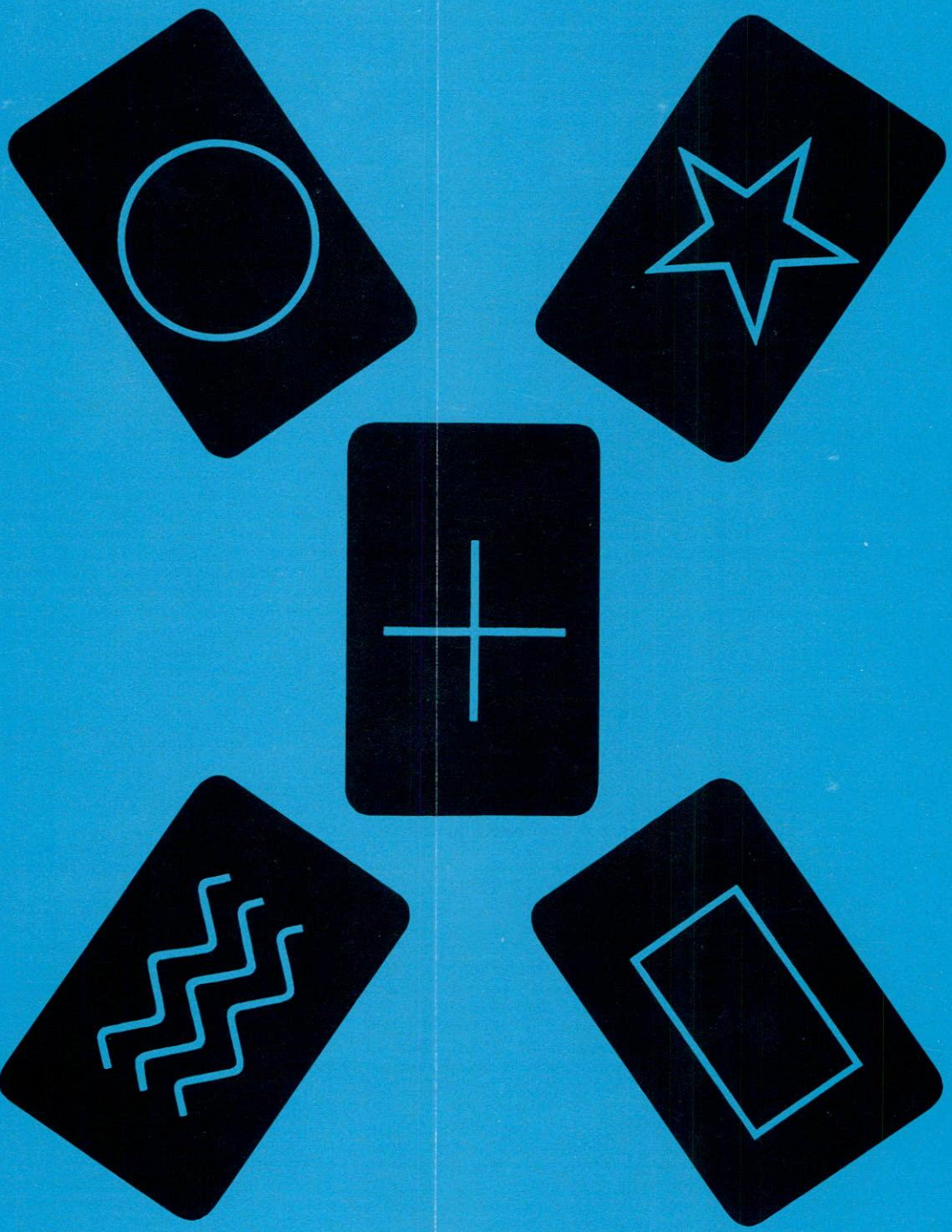
Paragnosie = buitenzintuigelijke waarneming. Verzamelbegrip waaronder vallen telepathie en helderziendheid in ruimte en tijd.
Paragnost = proefpersoon voor paragnostische proefnemingen.
Paranormaal = zie Parapsychologie.
Parapsychologie = onder P. hebben wij te verstaan die zijtak van de empirische psychologie (experimentele psychologie) welke als object van studie heeft de paranormale verschijnselen. Tot deze paranormale verschijnselen behoren o.m. de paragnostische en de parergische verschijnselen. Men maakt onderscheid tussen normale psychologische verschijnselen en a-normale psychologische verschijnselen. A-normaal is een verzamelbegrip en valt uiteen in elementen t.w. ab-normale psychologische verschijnselen zoals wij die o.m. bij ziels- en geesteszieken opmerken;
supra- en sub-normale psychologische verschijnselen. Onder supranormaal verstaan wij boven de norm liggend. Onder sub-normaal het tegenovergestelde en dus onder de norm liggend. Normaal is de tussenterm.
Het voorvoegsel para (= neven) wil zeggen dat wij met een grensgebied der psychologie te doen hebben. Wij spreken niet alleen van para-normaal maar ook van para-medisch, para-militair, para-universitair. Heilgymnasten en masseurs vallen onder de wet op de paramedische beroepen.
Pluralisme = in tegenstelling met het monisme, dat één grondbeginsel kent, het dualisme dat het bestaan van twee grondbeginselen aanvaardt, aanvaardt de aanhanger van het pluralisme het bestaan van meerdere grondbeginselen.
Precognitie = voorschouw (het op paranormale wijze kennen van toekomstige gebeurtenissen). Zie proscopie.
Proscopie = precognitie.
Proscopisch = betrekking hebbend op de voorschouw.
Psychodiagnostisch = onder p. onderzoek verstaan wij het onderzoek naar de psychische structuur (temperament, karakter enz.) van mensen. Men bedient zich daarbij van z.g. tests. Zie Rorschach-test.
Psychogeen = de oorsprong vindend in de psyche.
Psychokinese = de verplaatsing van voorwerpen enz. op paranormale wijze met behulp van paranormale zielevermogens (psychische vermogens).
Psychometrie = zie psychoscopie.
Psychoscopie = paragnosten die zich van een voorwerp (inductor) als hulpmiddel bedienen noemt men wel psychoscopisten. Eertijds sprak men van psychometristen. Beide woorden zijn niet geheel juist. Maar het woord psychoscopie (lett. zien met behulp van de ziel) verdient de voorkeur boven het woord psychometrie.
Rorschach-test = een der testen waarvan men zich bedient bij het psychodiagnostisch onderzoek (zie psychodiagnostisch). Men bedient zich bij deze test van inktvlekken en laat de proefpersoon fantaseren met betrekking tot hetgeen hij in deze inktvlekken ziet. Sommige mensen zien in wolken allerlei koppen enz.; anderen fantaseren met betrekking tot behangselfiguren enz. Zo kan men ook met betrekking tot inktvlekken fantaseren. De psycholoog kan deze fantasieën analyseren.
Retroscopie = terugschouw. Tegendeel van proscopie of voorschouw. Z.g. helderziendheid in het verleden.
Significant = term uit de statistiek. Men verstaat er onder afwijkingen in de uitkomsten die niet berusten op fouten in de waarneming maar op factoren van het te onderzoeken verschijnsel of proces.
Somnambulisme = zo noemden de oudere onderzoekers wel toestanden van verlaagd bewustzijnsniveau en vernauwd bewustzijn. Tegenwoordig spreekt men bij voorkeur van hypnotische toestanden. Toestanden van diepe hypnose noemt men nu nog wel toestanden van somnambulisme.
Stigma = merkteken.
Stigmata = meervoud van stigma.
Stigmatisatie = het tevoorschijn komen van bloed op de handpalmen en op het voorhoofd dus op de plaatsen waar, volgens de bijbelse overlevering, de gekruisigde Christus gebloed zou hebben.
Telaesthesie = helderziendheid in de ruimte.
Telekinese = verplaatsing van voorwerpen op afstand en op paranormale wijze. Zie Psychokinese.
Teleologisch = doelbeogend. Teleologie = leer van het doel, van de doelmatigheid van alles wat bestaat en geschiedt.
Telepathie = overdracht van bewustzijnsinhouden langs andere weg dan die der normale zintuigelijke kanalen. Paranormaal contact tussen twee psychismen. Inneren.
Trauma = verwonding.
Veridiek = men zegt dat de (pseudo-) hallucinaties der paragnosten een veridiek karakter dragen omdat zij corresponderen met een werkelijk gegeven in de buitenwereld. Dit in tegenstelling tot de hallucinaties der geesteszieken die slechts op ziekelijke fantasieën berusten en dus niet-veridiek zijn.
Visueel = het zien betreffend.
Vitalisme = zie Neo-vitalisme.